

VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

A MAGYAR NEM HIÁBA TEREMTETETT EBBE A VILÁGBA

Tánczos Eszter

szakdolgozata, melyet

Dr. Osztie Zoltánnak

nyújtott be

Veszprém

1999

Mottó:

*„Magyarok voltak Magyarország nélkül,
Magyarok vannak Magyarország nélkül,
Magyarok lesznek Magyarország nélkül.
Mert az országnál mélyebb a magyarság,
Mert test az ország és lélek a nép -
Keret az ország, s az ország keretben
A magyarság a fejedelmi Kép...”*

(Reményik Sándor: Mi a magyar? -részlet-)

TARTALOM

Bevezetés

I. A nemzeti tudat kialakulása

II. A magyar nyelv

1. Az ősmagyar-kor: /Kr.e. 1000 körül - Kr. u. 896-ig./
2. Az ómagyar-kor: /896-1526/
3. A középmagyar-kor: /1526-1772/
4. Az újmagyar-kor /1772- /

III. Magyarország szent koronája

IV. A magyarság, mint tény és érték

1. A magyarság, mint tény:
2. A magyarság, mint érték:

V. A magyar jellem

1. Sokszínűsége
2. A magyarság jellemének alakulása történelmének tükrében

VI. A magyarság külföldi megítélése

VII. A magyar önismeret útja

VIII. A magyar föld szentjei

IX. A magyar stílus

1. A magyar nyelv stílusa
2. A magyar irodalom
3. A nagy költők tanúságtétele

Befejezés

Felhasznált irodalom

Bevezetés

A haza nem más, mint az a „föld”, amelybe visszanyúlnak láthatatlan gyökerek, annak a nagy közösségnek történelmébe, évszázadok kialakította kultúrájába, szellemiségébe, érzelmi örökségébe, ahol született.

A ma élő magyarság számára a hazát a Kárpát-medence szívében elterülő parányi föld jelenti, ahol is több mint ezer esztendővel ezelőtt letelepedtek. Ezért mélységes hálával és tekintettel adózik a nemzet. S ennyire természetesnek kellene lennie a tisztelet és a hála érzetének a haza iránt is.

Minden emberi élet gyökere hazájának történelmébe nyúlik vissza, amelyből erőt és hitet merítve bontakozhat ki egyénisége. Azaz, akinek hazája van, gyökerei is vannak, melyek által él, gazdagszik, színeződik mindennapi élete.

Az 1900-as évek végén lévő magyar nép életét ezeréves hazájának viharos, szép történelme készítette elő, s szerzett számára dicső hírnevet. Megszámlálhatatlan neves tudóst, költőt, író, zenészt és sok-sok művészt, illetve sportolót adott a világnak ez idő alatt.

Elolvassa Vörösmarty Mihály Szózatját, vagy Kölcsey Ferenc Himnuszát, megismerve a magyar történelem nagyjait, mint az államalapító Szent István vagy a „legnagyobb magyar”-nak nevezett Széchenyi Istvánt, világossá válik, hogy mindazt amit életük során létrehoztak, e föld, e csodás haza iránti szeretetből és tiszteletből tették.

Pilinszky János szerint „A hazát egyedül részvéttel szabad szeretnünk. E »részvét« nélkül nincs emberi igazság, szeretet, szerelem, de még valódi kultúra sincs.”¹

A részvét pedig nem jelent mást, mint azt, hogy minden igaz magyar hazafi vegyen részt hazájának életében, s amit tesz, azt tegye jól.

A hazaszerető ember ugyanis bármilyen jelentéktelennek látszó munkát is végezzen, történelmet építő ember. De ehhez kitartás, lelkierő és őszinte hit szükségeltetik.

A lelkierő, mint lélek ereje egyben az akarat ereje is, amely kétféleképpen nyilvánulhat meg: cselekvően és tűrően. A lelkierő képesítette a magyar ősokeket tenni, akarni, kezdeményezni, bátornak lenni és kitartani. Önmagában véve láthatatlan, de a jellem tetteiben nem lehet nem észre venni. A lelkierősség biztosítja a személyiségnek a külvilággal szembeni függetlenségét, s vigyáz a benső világ önállóságára. A magyar jellem legfőbb tulajdonságai közé tartozik a függetlenségért és a szabadságért való küzdés, s ha ebben a harcban olykor meg is roppant a nemzet, mégis volt olyan erős lelkében, hogy talpra álljon és folytassa útját előre, a mába².

Bár a jelen szomorú képet mutat a lélek gyöngeségéről, mégis hinni kell abban, hogy e nép számára nincsen lehetetlen. A hit pedig ott bujkál a magyar szívekben. Ennek sajátos megvalósulása a vallásos hit.

A vallásosság talán legodaadóbb példája Szent István, aki megismertette a népét a kereszténységgel. A magyar államalapító király úgy szerette Istent, hogy szolgálta az embereket, s mint uralkodó mindenben a magyar nemzet jólétét kívánta előmozdítani. Az őszinte, igaz hit az,

¹ Mácz István: Kísértés a jóra 37. old.

² Mácz István: Kísértés a jóra 81. old.

ami átszötte Szent István és még sok millió magyar ember életét. Ők jól tudták azt, hogy a hit nem ismer lehetetlent, és ez az ami cselekvésre készítette a népet a történelem századai alatt.

A hit nélkül ugyanis erőtlén az ember, nem látja célját, élete értelmét, és nem talál igazi önmagára. Az önmagára-találás a jelenkor nemzetének legnagyobb problémája. Így legfontosabb feladatává az válik, hogy megtalálja igazi énjét és öntudatra ébredve fedezze fel azokat a legszebb értékeket és vonásokat, amelyek megtalálhatók voltak az ősöknél, akik elindították e népet életének dicső, de olykor rögös útjain.

Ez a dolgozat pedig arra hivatott, hogy ezt a dicső utat követve bemutassa a magyar jellem és tudat fejlődését, próbálva bizonyítani azt, hogy a magyar nem hiába teremtetett ebbe a világba.

I. A nemzeti tudat kialakulása

A nemzet „Történelmileg kialakult közösség, amelyet közös nyelv, terület, gazdasági élet, valamely jellegzetes kultúrában megnyilvánuló közös lelki sajátosság és rendszerint valamilyen államszervezet tart össze.”³ (Magyar nyelv értelmező szótára, 1965)

Az Új Magyar Lexikon 1962-ben hozzáteszi: Csak a fenti ismérvek együttes megléte esetében beszélhetünk nemzetről.”

Alig van a történelemnek titokzatosabb és lenyűgözőbb látványa, mint egy nemzet születése. S alig van fontosabb is a nemzetre nézve. Amit ma magyarnak neveznek, az a Kárpát-medencében lett azzá, aminek ma tudják. Kétségtelen az, hogy amit Álmos-Árpád népe ide hozott, az döntően befolyásolta népünk végső kialakulását.

Hagyomány és irodalom tanulmányozása alapján megállapítható, hogy a magyar nemzet a Vérszerződéssel született, amelynek szövegét Anonymus Gesta Hungarorum-a őrizte meg számunkra. Tőle származik a hun-történet alapgondolata, vagyis az, hogy a hunok és a magyarok közös őstől származnak.

A XI.-XIV. századból származó krónikák, gesták a hun-magyar rokonság tényét elfogadhatónak tekintik. Eltérések mindazonáltal megfigyelhetők az egyes szerzők között. Kézai Simon, Kun László udvari klerikusa és az ő nyomán kialakult krónikai irodalom (például: a Sambucus-kódex és vele együtt az egész Budai Krónika-család) a bibliai Némrót-Ménrótot tette meg a magyar nép ősapjává, aki a Teremtés könyvének XI. fejezete szerint a babiloni tornyot kezdte építeni, eszerint a hun-magyarok hamiták lettek volna.

A Képes Krónika-család kódexei szintén a Teremtés könyvéből indulnak ki, de ők nem a XI., hanem a X. fejezetet veszik alapul. A magyarok és a hunok e magyarázat szerint Jáfet fia, Mágog-Magor leszármazottai, azaz jáfetiták.

A magyar-hun rokonság alapgondolata a XIX. század utolsó harmadáig megdönthetetlennek látszott, amikor is előtérbe került a törökökkel való rokonság gondolata. Mindez éles vitát szült a magyar nép és nyelv eredetéről. Az úgynevezett „ugor-török háború” megosztotta mind a kutatókat, mind a közvéleményt. Ez utóbbi inkább a Vámbéry Ármin által hirdetett és bizonyítani vélt török-magyar rokonsággal rokonszenvezett és üdvözölték „A magyarok eredete” című etnológiai tanulmányát (1882), amelyben azt állítja, hogy „a magyar nyelvnek és a magyar fajnak az alapja, a magva török, s ami kis finnugor szórvány itt-ott akad benn, az másodlagos, jövevény elem”. (PUSZTAY 1977, 96)⁴

Azt is kijelenti, hogy csak a magyar nép török, a magyar nyelv nem egészen az, csak kétharmad részben.

A magyar nemzeti tudat 1920 után újra válságba kerül. Ekkor jelenik meg a turáni gondolat, amelynek lényege, hogy a keleti származású magyarság „keresztény nemzeti alapokra helyezkedve, a faji gondolatot felerősítve” saját magát és a „szervi betegségben szenvedő” nyugatot meggyógyítsa. Az 1920-as években felbukkanó turáni fajmítosz az 1930-as évekre kiteljesedik. A mozgalom a legképtelenebb, zavarosnál zavarosabb rokonságelméletek melegágyává lett.

³ Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról.

⁴ Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról

A magyarságnak tudomásul kellene vennie, hogy a magyar kevert faj. A magyar nép nem két-három fajtának egyesüléséből keletkezett, mint például az angol, hanem számtalan apró fajtöredéknek egyetlen erősebb törzsbe való beolvadásából. Ekként lett egységesebb és mégis sokszínűbb sok más népnél, lelkében, s a lelkét kifejező kultúrában is.

II. A magyar nyelv

„Nyelvében él a nemzet”- mondták régebben, s ez a magyarságra nézve majdnem szó szerint igaz is.

„Valami mágusi befolyása van nyelvnek a nemzetre, s viszonthatóságok által egyiknek a másikra”⁵ - írta Széchenyi a Világ-ban.

Napjainkban divat a nyelv szerepét kicsinyelni. De éppen a magyar az a nemzet, amely legkevésbé kicsinyelheti. Babits szerint „A magyar nyelv közeg és vezeték, melyben a magyarság eleven lelki árama tovább lüktet. Ez az áram a faj mélyeiből indult és indukálódott, de a nyelv vette föl és vezette tovább.”⁶

A nyelvhez szegődik még ebben a szolgálatban a kultúra, irodalom és művészet, melyek a nyelvnek mintegy meghosszabbításai.

A magyar nyelv legalább háromezer éves, s mint ilyen az „idős” nyelvek közé tartozik, életkorban megelőzve például az angolt, a franciát, a németet, az orosz, az olaszt, a spanyolt, a svédet, a lengyelt, a román.

A nyelvtudomány minden kétséget kizáró megállapításai szerint a magyar nyelv az uráli nyelvekkel rokon. Az uráli nyelvcsalád a finnugor és a szamojéd nyelvek családjára oszlik. A ma élő szamojéd nyelvek a nyenyec /jurák/, a maganaszan /taogi szamojéd/, az enyec és a szölkup. A szamojédül beszélők túlnyomó többsége Szibériában él, számuk hozzávetőlegesen harmincezer.

Az uráli nyelvcsalád másik jóval ismertebb ága a finnugor nyelvcsalád, amelyet két tömbre szokás osztani: a finn-permi és az ugor nyelvek tömbjére. A finn-permi ág ma is élő nyelvei a finn, az észt, a lapp, a mordvin, a votják, a zürjén, a cseremis, illetőleg - a kisebbek - a karjalai, az izsór, a vepsze, a vót és aliv.

Az ugor ág nyelvei a magyar, a vogul /manysi/ és az osztják /chanti/.

Az uráli nyelvek közül anyanyelvként legtöbben - mintegy 14,5 millióan - a magyart beszélik. Ennek a nyelvnek vannak a legrégebbi, s legszámosabb nyelvemlékei. A magyar nyelvnek tehát története van, amely korszakokra osztható.

1. Az ősmagyar-kor: /Kr.e. 1000 körül - Kr. u. 896-ig./

Ebből a korból nincsenek nyelvemlékek, ezért nevezik ezt a korszakot nyelvemléktelen korszaknak.

A mai nyelvtudomány ismerete szerint a magyar szókészletben mintegy hétszáz tőszó ősi örökség, olyan szó, amelynek van szabályos megfelelője, párja a finnugor, illetőleg uráli nyelvek egyikében-másikában.

⁵ Babits Mihály: A magyar jellemről 30. old.

⁶ Babits Mihály: A magyar jellemről 30. old.

Az örökölt szókészlet tovább bővült a magyar nyelv életében egyrészt belső eszközökkel, azaz a meglévő szavakból szóalkotás útján. Így jött létre két, a magyarság őstörténetéből jól ismert helynév, Levedia és Etelköz. A szókészlet gyarapodásának másik módja az úgynevezett belső szótermés, az onomatopoeia, tehát a hangutánzó-hangfestő szavaknak, gyermeknyelvi szavaknak, indulatszóknak, állatúzó, -terelő és -hívogató szavaknak a létrehozása volt. Így aztán okkal feltételezhető, hogy az ostorral /az ostor főnév ősi örökség a magyarban/ való hangkeltést kifejezték már az ősmagyarban is.

A szókészlet gyarapodott tükörszavakkal is. Úgy, hogy egy-egy idegen összetett, esetleg képzelt szót szó szerint, az idegen szó elemeinek megfelelő magyar szóelemekkel fejezték ki. Ezen szavak megléte intenzív nyelvi kapcsolatokról vallanak. A magyar nyelv honfoglalás előtti történetében valószínűleg csak ótörök mintákat követő tükörfordítások fedezhetők fel. A következő szavak az ősmagyarban ótörök hatásra létrejött tükörfordítások: házas, napkelet, napnyugat.

A szókincs gyarapításának további fontos módja a jövevényszavak átvétele. Az ugarságból kivált s önálló életet élő magyarság mindig érintkezett idegen népekkel. Minthogy pedig a népek érintkezése egyszersmind nyelvek érintkezése is, ezért, a nyelvek tanúskodnak beszélőinek más nyelvekkel való kapcsolatáról. A vándorló magyarság különböző nyelvű népekkel volt kapcsolatban, mint például az irániakkal, a törökökkel, és a szlávokkal. A velük való találkozásnak köszönhetően gyarapodott a magyar nyelv szókészlete.

Iráni jövevényszavaink például a nemez, a tehén, a tej és a tíz. A török nyelvű népcsoportokkal való kapcsolatból kerül a magyar nyelvbe az ér, a harang és a homok szó. Alán jövevényszavaink: asszony, híd, vért. Ez idő tájt kerültek a magyarba perzsa szavak is, éspedig a vám, a vár és a vásár.

A magyar nyelv az ősmagyar korban nyelvjárásokból állt. Ezek azonban nem területi alapon különültek el egymástól - ahogy ma -, hanem nemzeti, törzsi alapon. Ezért nevezik az ősmagyarkori nyelvjárásokat törzsi nyelvjárásoknak.

A honfoglalás előtt a magyar törzsek utolsó szálláshelyei a Levedia és Etelköz helynevekkel jelölt területeken voltak. E területek a Dnyeper alsó folyásától nyugatra estek, egymáshoz viszonylagos közelségben, és a Kárpát-medence nagyságú területen több mint félévszázadot töltöttek a IX. század első felében. Kényszerű tovább vándorlásuk oka a besenyők támadássorozata volt. Előlük menekülve nyomult be a hét magyar /Nyék, Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kér, Keszi/, s a hozzájuk csatlakozott három kabar törzs a Kárpát-medencébe.

2. Az ómagyar-kor: /896-1526/

Ezzel a korról kezdődik a magyar nyelv történetének nyelvemlékes korszaka. Ezen emlékek jellegük szerint két nagy csoportba oszthatók: szórványemlékekre és szövegemlékekre.

A szórványemlékek idegen nyelvű szövegben elszórtan vagy tömegesebben előforduló magyar nyelvi emlékek. Zömmel tulajdonnevek. A szövegemlékek pedig olyan nyelvemlékek, amelyek magyar nyelven, egymással összefüggő mondatokban fejeznek ki hosszabb gondolatsort.

A magyar nyelv első nyelvemlékei külföldi szórványemlékek. Mohamedán forrásokban, arab és perzsa szerzők földrajzi műveiben, útleírásaiban bukkannak fel először magyar szavak. A magyar népnév, a gyula és a kündü méltóságnév, földrajzi és személynevek /Levedia, Etelköz, Tisza, Maros, illetőleg Árpád, Álmos, Nyék, Megyer/ és a magyarok csatakiáltása /huj, huj/ ezekben fordul elő először.

A magyarországi szórványemlékek zöme jogi irat, úgynevezett oklevél. Ezen oklevelek nagy része adománylevél, alapítólevél, birtok- és vagyonösszeírás, végrendelet, tanúvallomás, határjáró levél, bírói ítélet. A latin nyelvű oklevélírás Magyarországon Szent István /1000-1038/ uralkodásával kezdődik. III. Béla /1173-1196/ szervezi meg a királyi kancelláriát, amely oklevél kiállító hely volt.

A magyarországi szórványemlékek közül kiemelkedő jelentőségű a Tihanyi Apátság alapítólevele. Ez az 1059-ből származó oklevél ötvennyolc magyar közszót, s ezekben harminchárom képzőt és ragot tartalmaz.

Fontos források a glosszák, szójegyzékek, geszták és krónikák is. A legnevezetesebb Anonymus *Gesta Hungarorum*, amely feltehetően a XII. században keletkezett⁷.

A szövegemlékek a magyar nyelv történetének legjobb forrásai. Az Árpád-korból, azaz 1301-ig négy szövegemlék maradt fenn, amelyek nyelvi-nyelvészeti, illetőleg művelődéstörténeti szempontból kivételes jelentőségűek. A Halotti Beszéd a legelső összefüggő szövegemlék, amely a XII. század utolsó negyedében keletkezett. 1772-ben fedezték föl, s a Pray-kódexben található. Latin szövegbe illeszkedik latin címmel: *Sermo super sepulchrum* /Beszéd a sír fölött/. Tartalmát tekintve papi búcsúztató és ima. Harminckét szóból áll, százkilencven magyar szót tartalmaz. Második része, a Könyörgés hű fordítása a temetésekkor mondani szokott latin oratióknak.

A Königsbergi Töredék és Szalagjai a XII. század végén, a XIII. század elején keletkezett. A Töredéket 1863-ban fedezték fel a königsbergi hercegi vár könyvtárában, a Szalagokat pedig 1684-ben. Egy latin s magyar nyelvű kódex maradványából került elő a nyelvemlék. A Töredék kilencsoros, Mária szüzanyaságát magasztalja, a Szalagok tizenhét egész és harmincnégy fél sora pedig vallási történeteket tartalmaz.

Az Ómagyar Mária-siralom a XIII. század második felének elején keletkezett. Az emléket tartalmazó kódex 1910-ben bukkant fel Toscanában. 1982 május 24-én került Budapestre. Ez az első ránk maradt magyar vers. Harminchét sorból áll, mintegy százharminc szót tartalmaz. Benne Mária siratja megfeszített fiát, Krisztust⁸.

A Gyulafehérvári Sorok 1260-1270 között keletkezett. Egy Gyulafehérvárott őrzött anyakódexben maradt fenn. 1898-ban fedezték fel. A tizenöt soros magyar szöveg az anyakódex latin nyelvű, vallási elmélkedései egy részének a rövid foglalata⁹.

Az ómagyar-korban is a magyar nyelvet a nyelvjárások építették fel. Az ősmagyar korban törzsi alapon, tehát társadalmi-politikai szervezetek szerint elkülönült nyelvjárások léteztek. Ezeket a honfoglalás után /896 után/ lassan felváltották a letelepedéssel, állandó lakóhelyek, települések kialakulásával kapcsolatos földrajzi-területi alapon elkülönülő nyelvjárások. Ezek egyenes ági folytatói voltak az ősmagyar törzsi nyelvjárásoknak.

A tatárjárást /1241-1242/ követő telepítések és lakosságcsere, a nyelvjárások keveredése állandó folyamat volt, s mindez megakadályozta, hogy a nyelvjárások eltávolodjanak egymástól.

Ebben a korban nem alakult ki egységes irodalmi nyelv. Ennek két fő oka volt. Az egyik az, hogy az írásbeliségnek akkor még a maihoz viszonyítva csekély volt a társadalmi funkciója. A másik pedig az, hogy a magyar nyelvjárások nem álltak egymástól távol, ezért nem volt

⁷ Pusztay János: Nyelvrokonság és nemzeti tudat

⁸ Vizkelety András: „Világ világa, Virágnak virága...” (Ó magyar Mária-siralom) 13. old.

⁹ Pusztay János: Nyelvrokonság és nemzeti tudat

szükség egy nyelvjárások fölötti, normatív nyelvváltozat kialakítására. Kezdeményezések azért voltak. Az egyiket kolostori nyelvnek szokás nevezni, s ez a kolostori irodalomban található. A másik kezdemény a királyi udvarban és a kancelláriában alakult ki, s ezt kancelláriai irodalomnak nevezik. De egyik kezdeményből sem lett normatív nyelvváltozat, mert mindkettőt elsöpörte a mohácsi tragédia 1526-ban.

3. A középmagyar-kor: /1526-1772/

A mintegy kétszázötven esztendő felölelő kor magyar történelme nagyobb részt viszontagságos, s a magyarságra nézve politikailag, gazdaságilag egyaránt botránys évszázadokat és évtizedeket hozott. 1526-tal, a mohácsi csatával kezdődik a százötven éves török uralom, amely Magyarország három részre szakadásához /1541/, az ország nemzeti függetlenségének elvesztéséhez, települések százainak pusztulásához, s több megyéni terület elvadulásához vezetett. Az új körülmények mindkét irodalmi kezdeményt: a kolostorit és a kancelláriait megfojtották.

A kedvezőtlen külső körülmények ellenére mégis a XVI. század második felében kap új lendületet az egységes norma kialakulása a reformációnak köszönhetően. A reformátorok ugyanis a nép széles rétegeihez kívántak szólni, és ezt csak anyanyelven tehették.

A Biblia anyanyelven való megszólaltatása /Károlyi Gáspár Vizsolyi Biblia-fordítása, amely 1590-ben jelent meg/, iskolák és kollégiumok alapítása, a magyar nyelvű prédikálás, majd a hitvitázás az általános pusztítás közepette is a magyar nyelv fejlődését, az egységes irodalmi nyelv kialakulását segítette elő. Ebben a korban terjedt el a könyvnyomtatás.

Bár az első magyar nyelvű nyomtatványokat Krakkóban és Bécsben készítették, de már 1536-ban a nyugat-magyarországi Újszigeten is jelent meg magyar nyelvű könyv.

A humanizmus szerepe is fontos volt. Ráirányította a figyelmet az anyanyelvre, indíttatást adott művelésére, a nyelv bizonyos jelenségeinek rendszerezésére. 1539-ben jelent meg Sylvester János tollából az első magyar nyelvtan latin nyelven. A könyv címe: Grammatica Hungarolatina¹⁰.

A latin nyelv ismerete egyre szélesebb körűvé vált a humanizmus hatására, főleg a műveltebb nemesség körében. Így a magyar nyelvnek számos latin jövevényszava van, mint például: ceruza, kréta, diktál, kotta. Ebben a korban a Habsburg-uralom fokozatosan kiterjed Magyarországra, s ezzel növekedett a német nyelv hatása is. Bécs, ahonnan a haza sorsát irányították a magyar társadalom számára kulturális központtá vált. Mindennek hatására a magyar nyelvben jó néhány német szó meghonosodott. Például: gavallér, kugli, park, csokoládé, pisztoly. A XVIII. században a felvilágosodás hatására francia szavakkal és kifejezésekkel lett gazdagabb az anyanyelv. Néhány példa: biliárd, gázsi, kurázs, szerviz.

4. Az újmagyar-kor /1772- /

Ez a kor a legrövidebb a magyar nyelv történetének korszakai között. A legnagyobb átalakulásokon a szókincs ment át. A nyelvújítás mesterséges úton új szavak ezreit hozta létre, s ezzel alkalmassá tette a magyar nyelvet fogalmi rendszerek, gondolatok, érzelmek kifejezésére, amelyek a XIX. század Európáját jellemezték. Az egységes irodalmi nyelv megszilárdulását

¹⁰ Pusztay János: Nyelvrokonság és nemzeti tudat

követte a köznyelv lazább normáinak fokozatos kialakulása. A nemzeti nyelv változatai, a nyelvjárások egyre inkább visszaszorultak, közeledtek a köznyelvhez, másfelől viszont új nyelvváltozatok jöttek létre, erősödtek meg, s terjedtek el. Ezek az úgynevezett csoportnyelvek, amelyek az azonos foglalkozás, életkor alapján keletkeztek.

A magyarországi felvilágosodás korát, az újmagyar-kor kezdetét /1772-től/ Bessenyei György fellépésétől számítják, aki vezéralakja volt azoknak az íróknak, akik a felvilágosodás eszméit magukba szíva egyre világosabban felismerték, hogy a szellemi élet fellendülése az anyanyelv ápolásához kötődik.

II. József /1780-1790/ elnémetesítő törekvései a magyar nemesség körében ellenállást váltottak ki, s ez kedvezett az anyanyelv ügyének. A nyelvújítás igazán eredményessé akkor vált, amikor a nagyhatású szervező és irányító Kazinczy Ferenc került az élére.

A magyar nyelv fejlesztését célzó törekvések egyik politikai következménye, eredménye volt az, hogy az országgyűlés 1844-ben a magyart tette az ország hivatalos nyelvévé a latin helyett.

Az 1848-1849-es forradalmat és szabadságharcot a nemzeti önállóság megszűnése, s Bécs tervszerű elnémetesítő akciói követték. Ekkor újra fellángolt a nyelvújítás, amelyet az idegen szavak szélsőséges üldözése jelentett. A kiegyezés után /1867/ a helyzet megenyhült. Budapest egyre fontosabb szerephez jutott nyelvi tekintetben is. A főváros lakossága 1850 táján még egyharmad részben ha magyar, 1873-ban, amikor Pest, Buda és Óbuda egyesült, már negyvenhét százalékban, a XX. század elején pedig már túlnyomó többségben az. Ez a különböző vidékekről beözönlő magyarságnak köszönhető.

Az első világháborút /1914-1918/, illetve a trianoni békeszerződést /1920/ követően a több mint kétharmad részét elvesztett országban Budapest nyelvi jelentősége-tekintélye, a benne összpontosuló politikai, gazdasági, kulturális tényezők folytán tovább nőtt, s a magyar köznyelv első számú befolyásolójává vált.

Az anyanyelv háromezer éves története során rengeteg változáson ment át annak köszönhetően, hogy a magyar nép eddigi történelme során rengeteg néppel találkozott, s tartott fenn velük hol békés, hol háborús kapcsolatot. Ezek a találkozások nemcsak a nép életének alakulásában voltak fontosak, hanem az anyanyelv fejlődését, változásait is irányították.

Így született meg az a nyelv, amely anyagában talán tarkább minden más európai nyelvnél, s mégis alkatában egységes és egyénien különös, s a legszebb egy igazi magyar számára, s amelyről Ábrányi Emil így vall költészetében:

„Hatalmas szép nyelv,
Magyarnak nyelve!
Maradj, örökre
Nagy és virágzó!
Kísérjen áldás,
Amíg világ áll!
S legyen megáldott
Az is, ki téged
Ajkára vesz majd:
Elsőt rebegve,
Végsőt sóhajtvá!”¹¹

/Ábrányi Emil: Magyar nyelv -részlet- 1885/

¹¹ Beke Imre: Magyar Szivárvány 22-23. old.

III. Magyarország szent koronája

A magyar nép életét nagyon sok döntő pillanat befolyásolta és alakította, meghatározva a magyarság jellemét hosszú-hosszú időkön át. Talán egyik legfontosabb időszak volt a nép életében Szent István király uralkodása /1000-1038/. Ő ismertette meg a magyarokat a kereszténységgel, s amely jelen korig végig kísérte sorsuknak alakulását.

Az első ezredfordulótól a XX. századig érvényesült Magyarországon az Isten kegyelméből való királyság eszméje. A király az államhatalom birtokosa volt, akinek mindenki feltétlen engedelmességgel tartozott, aki szembeszállt vele, az isteni akarattal szegült szembe. Ahhoz, hogy ezt az ország tudomásul vegye, el kellett fogadtatni a királyt, aki Isten kegyelméből veszi át a hatalmat.

A katolikus egyház, amely hívei életének minden jelentős mozzanatánál /keresztelés, házasság, temetés/ közreműködött, magára vállalta az uralkodóvá avatás megszervezését is. A királykoronázását istentisztelet kereteibe foglalták. A szertartáshoz a bibliai zsidó királyok koronázása adta a mintát.

Az ószövetségi Saul és Dávid felkenését követve, a korai nyugat-európai királyavatások egyik legfontosabb mozzanata az volt, hogy „Isten felkentjévé” tette az uralkodót. Kezdetben a felkenés mellett a koronának szinte másodlagos szerep jutott, később azonban a korona fejretétele lett a királyavató szertartás egyik legfontosabb mozzanata. A királlyá avatás lefolyását különböző szertartásrendek, latin szóval ordók szabályozták.

A magyar koronának - így, hogy „szent” - közel ezer éves történelme van, ami egyedülálló az egész keresztény történelemben.

Az ezeréves közfelfogás szerint magyar királyi koronát mindig is Szent István koronájának nevezték, és annak nevezik ma is.

A Szent Korona nem vallási fogalom, hanem a hagyomány által megszenteltnek /Sacra/ tekintett évezredes jelvénye a magyar államiságnak. Nem az uralkodó, hanem az ország /regnum/, a magyar állam folyamatos fennállásának jelképe. Nem sacra regum /uralkodás/ corona, hanem sacra regni /ország/ corona¹².

Magyarország első szent királyának a koronát II. Szilveszter pápa küldte 1000-ben, barátja és neveltje Nagy Ottó, német-római császár beleegyezésével. Valószínűleg mindketten tudták, hogy Istvánnak pont ezt a koronát kell küldjék, mert ez a korona már akkor a Kárpát-medence tulajdonát jelképezte.

A pápa által adott koronának akkor kettős jelentése volt. Jelentette egyrészt azt, hogy a magyar király spirituálisan közvetlenül a római pápától függött, s nem vált a német-római császár hűbéresévé - tehát adott viszonyok között a szuverenitást jelképezte. Másrészt a világi uralom jelképe volt a korona, melyet a pápa azzal adott át a királynak, hogy országában a római egyház törekvéseit támogassa. István király fiához, Imre herceghez írt Intelmeiben a koronáról már mint a királyságot szimbolizáló elvont fogalomról ír. Azaz a Szent Korona, mint az „ország koronája” egyedülálló történelmi jelenség - és közjogi fogalom.

¹² Pandula Attila: A Szent Korona története

Az összes európai király közül Szent István kapta meg a kettőskeresztet, mint az apostoli királyság jelét. A kettőskereszt nem egyszerű udvariassági gesztus volt a pápától, ugyanis megírták a Szent István legendák és a Vatikán is megerősítette már Könyves Kálmán idejében /1095-1116/, hogy a magyar király nemcsak világi joghatóságot kapott, hanem az egyház fölötti joghatóságot is, amit más uralkodó nem kapott meg. Kezdetben a korona az államhatalmat jelképezte. Majd a korona fogalma kezdett nőni, s tekintélyében a király feje fölé nőtt:

Könyves Kálmán mivel nem felelt meg az igényeknek ezért a koronába kapaszkodott, hogy a tekintélyét megalapozza, és éppen a római pápával folytatott levelezésében, ami fennmaradt, abban is mindkét részből ennek a koronának tekintélyére hivatkoztak.

A koronába ezután belenőtt az egész nemzet, illetve a politikai értelemben vett nemzet.

Így a Szent korona eszmét három elv határozta meg:

1. a királyi elv,
2. a demokratikus, vagy népfelségi elv,
3. a keresztény elv¹³.

1. Szentségi jellegét abból nyerte, hogy a magyarság az Árpád-háza szentnek tekintette. A dinasztia a nép szemében szent volt. Ez a tekintély amely a magyar királyt megillette nemcsak a koronázás révén, hanem már a származás révén is, belement a korona fogalmába.
2. A népfelségi elv, a közösség elve II. Endre uralkodása idején /1205-1233/ kezdett belenőni az Aranybulla /1222/ által. IV. Béla idejében /1235-1270/ már formális országgyűlése volt a magyar államnak. A király elrendelte, hogy minden megyéből küldjenek három vagy négy képviselőt, aki képviseli a vármegyét az országgyűlésen. Ennek előzménye a Szent László király uralkodása alatti /1077-1095/ úgynevezett zsinatok, amelyekben az egyházi és a világi főurak együtt voltak, s közösen tanácskoztak és törvényeket hoztak egyházi és világi ügyekben. Így a demokratikus eszme érvényesült.
3. Szent István a koronát 1038-ban a Boldogasszony oltalmába ajánlotta. Ez volt az első ilyen típusú följajánlás Európában. Ezt még négyszer megismételték: 1317-ben, 1693-ban, 1896-ban, 1988-ban. Mindebből az következik, hogy Magyarország a Boldogasszony tulajdona, s ezért imádkozik a magyar ember annyit a Boldogságos Szűz Anyához, kérve az ő közbenjárását, hogy e nép megmaradhasson kereszténynek és magyarnak. Az egyik legszebb és legőszintébb imádság a Magyarok Nagyasszonyához így hangzik:

„Hozzád fordulunk könyörgő imánkkal Isten dicsőséges Anyja, magyarok Nagyasszonya, szentséges Szűz Mária. Kilencszáz éven át élvezett pártfogásodat megköszönve kérünk, hogy ezután se vond meg tőlünk anyai jószágodat. Első szent királyunk előre látta népe árvaságát és neked ajánlott minket. Mi tehát nem az idegen félelmével, hanem a gyermek bizalmával fordulunk hozzád, mert tudjuk, hogy sohasem hagytad cserbe azokat, akik közbenjárásodért hozzád folyamodtak.

Hatalmas szószólónk voltál Szent Fiadnál a letűnt századok alatt, csak így maradhattunk meg tengernyi ellenség között is kereszténynek és magyarnak. Anyai oltalomban bízunk most is, az új idők viharában, amikor ellenségek vesznek körül és egyfelől az istentelenség, másfelől az új pogányság kerülgeti a hívő magyar lelket. Kelj, Nagyasszonyunk, népek védelmére, és eszközöld ki nekünk szent Fiadnál a hűség kegyelmét. Hűségét az ősi hithez, amelyért - ha kellett - életüket is feláldozták apáink. Hűséget Szent Fiadhoz és az Anyaszentegyházhoz,

¹³ Györffy György: A Korona kilenc évszázada

amely, mint őseinket, minket is elkísér a bölcsőtől a sírig. Végül hűséget hozzád is, áldott Nagyasszonyunk, akinek erős hite, szelíd jósága és szeplőtlen tisztasága minden idők magyarjának örök eszményképe. Vedd pártfogásodba a magyar apákat, hogy keményen állják a nehéz idők küzdelmeit, és állhatatosan viseljék az élet terheit. Oltalmazd és erősítsd meg hivatásuk szeretetében a magyar anyákat, hogy gyermekeikből hűséges és igaz polgárokat neveljenek az Anyaszentegyháznak és drága magyar hazánknak. Terjeszd ki anyai oltalmadat hazánk ifjúságára, hogy beváltsák azt a szép reményt, amellyel minden magyar szem feléjük tekint. Eszközölj ki áldást Szent Fiadnál országunk vezetőire, hogy a népet bölcsességgel és igazsággal kormányozzák, nekünk pedig készséges és engedelmes szívvel, hogy a törvényeket becsületesen megtartsuk.

Igaz szívbeli töredelemmel viseljük a szenvedés keresztjét, amelyet bűneinkért sokszorosan megérdemeltünk, de mégis bizalommal fordulunk hozzád, engeszteld meg Szent Fiadat, és kérjed hogy a büntetés ostorát távolítsa el felőlünk, derítse ránk mielőbb a feltámadás napját, hogy minden magyar szív egyesülhessen majd Szent Fiad és a mennyei Atya dicséretében. Ámen.”¹⁴

Ez az imádság hálát ad a Boldogságos Szűznek azért a gondoskodó, féltő oltalomért, amiben részesítette a magyar népet. Ugyanakkor kéri is őt, hogy továbbra is tartson ki mellettük feladataikban, küzdelmeikben és szenvedéseikben, s járjon közben értük Szent Fiánál, Jézus Krisztusnál, hogy az országot minden időkben a hit, az igazságosság, bölcsesség és szeretet vezérelje.

Magyarország első királya is talán ezen okok miatt tette fölajánlását a Szűzhöz halálának évében 1038-ban, remélve, hogy Jézus Krisztus Édesanyja a mennyei hazából igazgatja, s védelmezi az általa megalapított keresztény államot.

A Szent Korona eszme elődje a Vérszerződés, Szent István Intelmei, és az Arany Bulla, amelyek a magyar állam írásosan áthagyományozott egész jogrendszerének alapját, gerincét alkotják. Az eszme lényege más szabatos jogi formában öltve megtalálható az ősiségi törvényben, amelyet 1351-ben adtak ki. E szerint „Sacra Corona radix omnium bonitum et inrium”, azaz a „Szent Korona minden javak és jogok gyökere”. A magyar király, „Caput Sacrae Corona”, azaz a „Szent Korona Feje”, a magyar nép „Membre Sacrae Corona”, azaz a „Szent Korona Tagja”. A kettő együtt „Corpus Sacrae Corona”, azaz a „Szent Korona Teste” - a magyar nemzet.

A magyar állam területe a Szent Korona területe, az állam lakói ennek a koronának polgárai, alkotmánya a magyar történelmi alkotmány, a Corpus Juris Hungarici - amelynek megtestesítője a Szent Korona. Így az országban nincs se gazdátlan birtok, se jogfosztott magyar. Ezért nincs hontalan magyar se¹⁵.

A Corpus Juris Hungarici Európa második legrégebbi alkotmánya. A Magna Charta, az angol történelmi alkotmány a régebbi, amely Kopasz János törvényeivel kezdődik 1215-ben.

A magyar történelmi alkotmány II. András Arany Bullájával indul 1222-ben. Ez volt a haza első rendszeres, írásba foglalt jogforrása.

¹⁴ Hozsanna - Teljes kottás népénekeskönyv 71. old.

¹⁵ Györffy György: A korona kilenc évszázada

A Corpus Juris Hungarici a megalkotott és hatályon kívül nem helyezett magyar jog teljessége. A magyar nemzet az idők folyamán egész népeket /például: horvátok, szerbek, zsidók/ vett fel és helyezett el a magyar jogban szokásaikkal, intézményeikkel egyetemben s védte mindazokat - ellentétben Európa minden más népével, amelyek egységes nemzetállamot alakítottak. Ezzel a tétellel a magyarság egyedül áll Európában.

A Corpus Juris Hungarici szelleme tette lehetővé, hogy vallásháború Magyarországon sohasem volt, mert a magyar erdélyi országgyűlés /Torda, 1557/ iktatta Európában első ízben alkotmányba a vallásszabadságot. A magyar történeti alkotmány értelmében az ország zászlaja piros-fehér-zöld, himnusza Kölcsey-Erkel Himnusza, címere az úgynevezett kiscímer a Szent koronával¹⁶.

A Szent Korona már a XIV. században nemzetközi szerződésbe is belekerült a magyar állam jelképeként. Ez a szerződés az 1381-es turini béke volt, 1405-ben pedig a korona már maga az államhatalom egyedüli birtokosa:

„1401-ben Zsigmondot a főurak a siklósi várba fogságba vetik. A bárók által megalakított országtanács a Szent Korona joghatóságára alapozza intézkedéseit. A király helyett a Koronát tették meg a hatalom gyakorlójának, s magukat úgy tüntették fel, mint akik a Korona felhatalmazásából intézkednek. Az interregnum tartalmára pecsétet is vésettek - Magyarország Szent Koronájának Pecsétje - az addigi királyi kancellár, Kanizsai János felvette a „Magyarság Szent Koronájának kancellárja” címet. Ez a különleges helyzet mindaddig tartott, amíg Zsigmond később kiegyezett fogvatartóival, utóbb visszaállt az eredeti állapot”¹⁷

A Szent Korona misztikus fogalma itt már a tényleges államhatalmat, annak gyakorlóit szimbolizálja.

A nemzet által szabadon választott királyra a koronázással csak a Szent Korona jogainak gyakorlását ruházzák. A király esküt tett az alkotmány betartására, a nemzetnek pedig az Arany Bullában biztosított ellenállási joga volt, amelyről 1687-ben mondott le. A magyar nemzetgyűlésre eredetileg a nemzet bármely tagja elmehetett. Így választotta a nemzet a Duna jegén Hunyadi Mátyást királynak /1458-1490/ a gazdagok és hatalmasok ellenére.

A nemzetgyűlésre azonban nem ment el mindenki, hanem többnyire csak a küldöttek. Ezt a szokást később felváltotta a vármegyék küldötteinek, majd a nyugati minták alapján a pártok küldötteinek rendszere. A nemzetgyűlésben nyelvi megkülönböztetés nem lehetett, hiszen eredetileg mindenkinek értenie kellett egymást, később pedig a hivatalos nyelv a latin lett.

A királlyá avatás szertartásába Szent István kultuszának kialakulása után igyekeztek bevonni olyan tárgyakat, amelyek a szent király személyéhez kötődnek.

1240-ben arról tudósított egy külföldi szerzetes, hogy a magyar királyokat koronázáskor Szent István trónjába ültetik, s az ő használati tárgyaival díszítik. Mivel István trónusát Székesfehérvárott őrizték, hamar szabállyá vált, hogy a koronázásnak e városban kell történnie. Később a török előretörésével /XIV-XV. század/ Pozsony lett a koronázóváros.

A XIV. században még két főpap helyezte a koronát az uralkodó fejére. Később a nádor és az esztergomi érsek koronázott. A szertartás során a királyt olajjal kenték fel, felöltöztették az első magyar király hagyomány szerinti ruháiba, vállára borították a koronázási palástot.

¹⁶ Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról

¹⁷ Pandula Attila: A Szent Korona története 40. old.

Megkoronázták, kezébe adták a koronázási jogart és az országalmát, karddal övezték, trónusba ültették.

A koronázási szentmise után az uralkodó átvonult egy másik templomba, ahol arany-sarkantyús vitézeket avatott. Ezután a szabad ég alatt országa megvédésére tett esküt, ennek szimbólumaként a koronázási dombra felvágatva négy kardvágást tett a négy égtáj felé. A szertartás záróakkordja a koronázási lakoma volt, ahol az ország főurai szolgálták fel az étkeket és az italokat az új királynak.

A koronázási jelvények közül a legfontosabb a Szent Korona, amely, óriási jelentőséggel bír a magyarság történelmében. Az emellett szereplő tárgyak funkciójuk révén bizonyos jelentéstartalommal rendelkeznek. A kard: az ország védelme, a sarkantyú: a lovagiasság, az ország-alma: a békés országlás jelképe.

A koronázáshoz használt kereszt nem tartozott szorosan a koronázási jelvény-együttesbe, helyettesíthető volt más kereszttel is, de mégis jelezte azt, hogy Magyarország keresztény állam, ahol a király Isten kegyelméből gyakorolta hatalmát¹⁸.

¹⁸ Bertényi Iván-Diószegi István-Horváth Jenő-Kalmár János-Szabó Péter: Királyok könyve

IV. A magyarság, mint tény és érték

Szent István király államalapító munkájával létrehozott egy nemzetet, egy igazi keresztény nemzetet, amely immár a II. évezred végén is jelen van a világ történelmébe. Ahhoz azonban, hogy ide elérkezessen, nagy utat kellett bejárnia, amely nem mindig volt egyenletes és könnyű. De az ősök tudták mi az magyarnak lenni, tudták kihez kell szólni hangos imádsággal, volt hitük és akaratuk, megérezték a szabadság jelentőségét, annak ellenére, hogy néha elhagyatva, magányosan élték életüket. Mára ez a büszke öntudat szinte kihalt a magyarságból. Így válik érthetővé az, hogy miért is foglalkozik annyit azzal a kérdéssel, hogy mi a magyar, a XX. század magyarja.

Sem a honfoglalók, sem a kurucok nem kérdezték, mi a magyar. Tudták, hogy magyarok, létük egy volt magyarságukkal, s érezték, hogy bennük a magyarságot pusztítanak el, s a magyarságban őket. Magyarságuk egzisztenciális volt, s legkevésbé a lét szokott gyakorlati kérdés lenni.

Ma azonban finom repedés választja el a magyarság és az egzisztencia fogalmát.

Egyre általánosabbá válik az a felismerés, hogy a nemzet fennmaradása öntudatosabb és erősebb magyarság kialakulásától függ. Szükséges a magyarságot erősíteni. Az erősítés lehet fizikai és szellemi, de fizikai is csak akkor, ha előbb szellemi, azaz öntudatosító. Ez az öntudatosítás két nagy részből áll: egy ismereti és egy akarati részből. Jobban kell ismernie a népnek, mi a magyar és jobban kell akarnia, ami magyar.

1. A magyarság, mint tény

Először is a magyarságot úgy kell vizsgálni, mint egy csomó ténynek az összefüggő rendszerét, mert ez a nemzet számára egy óriási és szövevényes valóságdarab, amely mindenestől fogva ontológiai világképének egyik fontos alkotórésze. Nagyságánál fogva átnyúlik a lét különböző rétegeibe. A magyarság tárgyi képe egyrészt független, egészen más, mint a magyar nép, mert ha e nemzet nem lenne, magyarság akkor is lenne, mint ahogy volt addig, amíg a nép nem született meg, és lesz akkor is, amikor már nem lesz. De a magyarság minden magyar emberben is meg van, mint személyiségének egyik döntő fontosságú belső minősége. Másik megoszlása a magyarság valóságának az, hogy félig természet, félig szellem. Ember-tani, földrajzi tényszövedék, akár ha azt nézik, milyen a fajtája, akár ha azt, miképpen függ össze a természettel és hogyan alakul a természet kényszerítő következményeihez képest, de ugyanakkor szellem is a magyarság, mert egy nép életében, alkotásában, észjárásában, jellemében és történelmében jelenik meg, tehát tárgya a néprajznak, néplélektannak és művelődéstörténetnek.

Azonkívül a magyarság sors is, ésszerűtlen és megdöbbentő összefüggése embernek és világnak, állandóságának és erőhatásoknak, eleve elrendelésnek és szabad akaratnak, egyszóval olyan valami, ami átnyúlik a metafizikai megismerések világába.

Sajátságos lehetett a magyarság belső tapasztalatában az az egymást kirekesztő ellentét, amely a honfoglalás előtti és utáni életérzéseket egymástól megkülönböztette. Azelőtt övék volt a világ egyik legnagyobb fennsíkja, határtalan pusztaságaival, korlátlan barangolási lehetőségeivel, azután belekerültek a Kárpát-medencébe. Ezt a területet a magyar nép sohasem tudta

kitölteni, így engedte, hogy az itt talált, illetve ide bevándorolt idegenek építsék meg a maguk életét. Ilyenek például a germán, szláv és török néprétegek¹⁹.

Kedélyét tekintve, a magyar lélek uralkodó vonása a nyugodt, talán egykedvű külszín alatt elraktározott és rendben tartott érzelmesség. Ezért van benne valami ellentmondó, néha meglepő. Sokszor nem olyannak bizonyul a magyar, mint amilyennek várják. Ez nem a lelke hamisságából vagy erkölce álnokságából fakad, hanem a kedélyének a belső feszültségéből ered.

Komolyságát pedig néha átüti meglepő jókedve, amelyben mindig van valami komoly és fájó vonás.

A magyar erkölcsöt nézve, uralkodó vonását a férfiasságában lehet felfedezni. Ezzel együtt bizonyos keménység jár. Ehhez kapcsolódik a büszkeség, a rátartiság, amely sokszor az üres gögig fokozódik. A rátartiságból következik, hogy a magyar ember szeret imponálni, bár neki alapjában véve nem imponál senki. Ugyanakkor büszkeségből fényűző is tud lenni, de sohasem a maga érzése, szüksége és kívánsága szerint, hanem mindig azért, mert valamit meg akar mutatni. Férfiasságába kegyetlenség is vegyül néha, de éppúgy beleszövődik a nagylelkűség is. Nem érzékenykedik, de sokszor hagyja a gyengét futni, az ártatlant nem bántalmazza, s ha jótettet kell visszafizetni, kedve telik a bőkezű fizetésben. Mindamellet alaptermészete szerint ragaszkodik a földhöz, amely ösztönös önvédelem.

A magyar ember szemérmes is, legbelsőbb valójában nem szeret mások előtt megjelenni, vallásban, szerelemben, barátságban kerülik a könnyen csobogó lírát, s mivel nagyon komolyan veszi érzéseit, szereti elrejtteni.

A legjellemzőbb magyar életforma virtuskodó. Ennek oka az, hogy csöndes, egyhangú és egykedvű életében felgyűl rengeteg energia, s a férfias természete keresi a veszedelmet, a rátartiság mindenre képes.

A magyarságnak a sportban való teljesítménye is sokkal inkább a nagyszerű, kivételeket felmutató virtus, mintsem a tervszerű, céltudatos edzés és rendszeres gyakorlat eredménye.

Másik jellemző életformája a magyarnak a dekorum-keresés. Először tekintélytartás, azután méltóságtudat, majd ünnepélyesség, végül reprezentáció, pompázó felvonulások, akár lakodalmak, akár országgyűlések legyenek. Ilyenkor kiderül, hogy mennyi ízlés, mennyi szív, mennyi pompakedvelés van a magyar emberben akár barokk főúr, akár egyszerű paraszt²⁰.

A szónoklás a magyarnál éppen olyan állandó és jellemző életformává lett, mint például a görögöknél, ahol minden kérdésben az adott esküdtbíróság döntött akár jogi, akár egyszerű érzelmi vagy értelmi döntésről volt is szó, két fél érveinek meghallgatása és lemérése után jött létre a döntés.

A magyar szónokiasság az idők folyamán értelmi jellegéből sokat veszített. Így nagyobb szerephez jutott benne az érzelmi és a morális, azaz a rábíró elem. A jellemző életformák árnyoldala a rendkívüli passzív hősiesség. Ezt egy közismert szólás is kifejezi: „Nem az a legény, aki üt, hanem, aki állja.”²¹ Más nép hasonló kedéllyel és érzelmességgel százszor forradalomba ment volna, a magyar azonban tűrt.

¹⁹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 20. old.

²⁰ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 25. old.

²¹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 27. old.

Ez is magyar vonás, szomorúan magyar, az egykedvűségnek olyan foka, amely a világon semmit sem tart érdemesnek arra, hogy megmozduljon érte.

A nemzetnek van még egy utolsó, nagyon jellemző életformája: az, hogy meg tud halni. Élni nem mindig tud, halni mindig szépen hal. Ezért olyan megrázó Vörösmarty Mihály Szózatjában a „jobb kor” és a „nagyszerű halál” dilemmája. Ez a nép ezer szép halállal váltotta meg jogcímét az életre. Így adta oda életét hazájáért 1849. október 6-án a tizenhárom aradi vértanú. Erről tanúskodik Pósa Lajos Október hatodikán című versében:

„Tudod-e, hogy miért haltak meg
Azok a nagy, hős leventék?
Jól jegyezd meg, jól tanuld meg:
Mert a hazát hön szerették.”²²

/Pósa Lajos: Október hatodikán -részlet- 1899/

2. A magyarság, mint érték:

A magyarság nemcsak valóság, hanem érték is. Érték először kozmikus szempontból, a teremtettség jogán. Belehelyeztetett ebbe a világba, önálló és tiszta léthez jutott, épp annyi jogcíme van élni, mint bármely más létezőnek e világon.

Értékét biztosítja az is, hogy az emberi szellemnek sajátos minőségét adja, olyat, amelyet a világon senki más nem ad, csak a magyar. Ezt érezte ösztönszerűen Széchenyi István /1792-1860/, mikor arról beszélt, hogy az emberiséget meg kell ajándékozni egy nemzettel: a magyarral.

Ahhoz, hogy ez az ajándék hiteles legyen, a népnek sokat kellett fáradoznia. Hiszen Isten megalkotta a magyart, de élete és sorsa ezután már saját magától függ. Széchenyi ezt így fogalmazta meg:

„Isten embernek soha nem segít közvetlen, de mindig csak közvetve, esze, tudománya, szorgalma által.”²³

A magyar nép tett is önmagáért. Ezer esztendő alatt egy darabnyi földön teremtett egy önelvű, egyéni művelődést. E nagy mű megalkotásánál nagy erkölcsi és szellemi erőkről tett tanúbizonyságot. Keményen dolgozott, szorgalmas és takarékos volt. Sorsdöntő órákban erkölcsi felelőssége tudatában és bölcsességgel járt el. Létrehozott, kifejlesztett egy nyelvet, e nyelvbe egy európai mértékkel is megbecsülendő irodalmat. Kiépítette társadalmi rendjét, jogrendszerét, alkotmányát, amelyek európai szempontból is értékes alkotások. Hitéről bizonyosságot tett, alkotott műremekeket, igazat mondott és jót tett, bűneit megbánta, vezekelt is érte.

A magyarságnak alaptörvénye az, hogy legyen. Széchenyi István ezt kifejezetten tanította:

„Nem nézek én, megvallom, annyit hátra, mint sok hazámfia, hanem inkább előre, nincs annyi gondom tudni, „valaha mik voltunk” de inkább átvenni, „*idővel mik lehetünk s mik leendünk*”

²² Beke Imre: Magyar Szivárvány 165. old.

²³ Beke Imre: Magyar Szivárvány 200. old.

A múlt elesett hatalmunkból, a Jövendőnek urai vagyunk. Ne bajlódjunk azért hiábavaló reminscentiákkal, de bírjuk inkább elszánt hazafiasságunk s hív egyesülésünk által drága anyaföldünket szebb virradásra. Sokan azt gondolják: Magyarország volt - én azt szeretem hinni: lesz!”²⁴

A nemzet íratlan törvénye az, hogy minden magyar ember köteles minél jobb magyarnak lenni, és ehhez meg kell találnia a helyes utat, és ezen úthoz vezető szabályt, s ki kell alakítani a megfelelő normát, megteremtve általa az igaz magyar életet.

Három lépésről van szó, a magyarsággal kapcsolatosan: egy alapmegrendülésről, ősi örök igenről, amellyel az ember felfog és visszhangoz egy titokzatos érzelmfeletti életet. A második és a harmadik lépés elágazó. Az egyikkel megismeri ezt az életet a maga ezerféle megvalósítási formájában. A másik ágazat pedig értékelő: akarni, szeretni, gyakorolni kell azt ami magyar, mint életfunkciót, ezzel gazdagítva, gyarapítva életét.

Így a magyarság az irodalomban, a művészetben, tudományban, egyszóval az öncélú értékmegvalósítás terén nem más, mint egy becsülő viszonyulás a magyarsághoz, mint értékes szellemiséghez.

Ezen alkotásokat magyarrá egy bizonyos lelkeség teszi, amely magában a műben vagy szerzőjében rejtőzködik és onnan sugárzik szét. Ennek különféle fokozatai és megnyilvánulási módjai vannak. Első az, hogy a magyarság örül önmagának, kedve telik önmagában, szereti azt, ami magyar. Továbbá szereti mérhetetlenül azt a földet, minden más föld felett, ahol ezeréves történelme lejátszódott. A magyar földről, a hazáról a nagy magyar hazafiak, írók, költők száz és száz féleképpen vallottak. Lampérth Géza: /1837-1934/ költő és író így vall a nemzet földjéről:

„Miénk e föld, Árpád földje,
Isten keze nekünk mérte!
Verejtékünk, vérünk gyöngye
Hullott rája, ömlött érte,
Attól áldott minden rögje...
Miénk e föld mindörökre,
Mindörökre!”²⁵

/Lampérth Géza: Miénk e föld -részlet-/

A magyar ember amennyire szereti a földjét és a hazáját, ugyanolyan szeretettel fordul egy másik magyar felé. Hiszen a magyar szereti a fajtáját, minden hibája ellenére, s minél hibásabbnak látja, szeretete annál forróbb és emésztőbb iránta.

A magyar népnek szeretnie kell mindazt, amit ezen a földön alkotott, a történelmét, a nyelvét, az alkotmányát, a művészetét, egész művelődését, magát a magyarságot, mint ajándékot, akár sors, akár küldetés.

Ezért a magyarság nem csupán valóság és érték, tény és szabály, hanem hivatás és küldetés is. Ehhez pedig a legtisztább öntudat és minél nemesebb erkölcsiség szükségeltetik.

²⁴ Beke Imre: Magyar Szivárvány 188. old.

²⁵ Beke Imre: Magyar Szivárvány 117. old.

V. A magyar jellem

1. Sokszínűsége

„Magyar vagyok: lelkem, érzésem örökséget kapott, melyet nem dobok el: a világot nem szegényíteni kell, hanem gazdagítani.

Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem őrök magamban minden színt, minden kincset, ami az emberiséget gazdagíthatja? A magyarság színét, a magyarság kincsét!”²⁶

/Babits Mihály: 1883-1941/

A magyarság tartalma maga a nemzeti hagyomány: azaz sorsemlékek s szellemi és érzelmi élmények összessége. Külső megjelenése pedig a magyar jellem és viselkedés. Nem más, mint életfeladat. Ezért szükséges, hogy minden hazafi, ráeszméljen a nemzeti kilétére, szembenézzen mindazzal ami magyar, s ami e mögött húzódik. A tények azonban nem mind magyar tények. A történelem ugyanis vegyesen mutatja a magyarság reakcióit és az európai áramlatok hatását. Az viszont tény, hogy a magyar ember azt szereti a legmagyarabbnak látni ami ősi, népi és primitív, ha bár gyakran éppen az ilyesmi a legnemzetközibb. Az ősi népszokások, mint a népmesék és balladák világrészekben át ismétlődnek. Így kérdés az, hogy hol található a magyarság, a maga tiszta és sajátos állapotában?

A nemzeti hiúság arra ösztönöz, hogy mindenben ami derék, nemes és rokonszenves, különleges magyar vonást feltételezz. A legmeggyőzőbb és legmegnyugtatóbb mégis az, ha a magyar az egyszerű, patriarkális és természetes előkelőségű viselkedésben és lelkiségben keresi a nemzeti jelleget. A magyaron kívül sok más nép is igyekszik önmagát primitív jellemi vonásokkal ábrázolni. Ahogyan például a magyar nép vendégszeretőnek, lovagiasnak, büszkének, bátornak és nyíltan tünteti fel magát, ugyanúgy igyekszik ezen jellemzőket elmondani magáról bármely más nemzet is, így a szerb, sőt a japán is.

Ezt az irányzatot, mely a valódi nemzeti jellemet a primitívben és ősiben kereste, támogatta a hazai kultúra minden újabb áramlata: a romantikus művészek kéjelgései a régi dicsőség tündöklő vigaszában, a nemzeti klasszicizmus költészetének népies demokratizmusa, illetve a kiegyezés utáni idők történeti látásmódja is, mely mindenben az eredetihez akart viszonyulni, s a hajdani formák iránt érdeklődött.

Ugyanakkor tudatosítani kell azt, hogy egy nemzetnek, mint egy embernek jelleme egységes szerves valami, amely mindenütt jelenvaló és mindenütt összeköt. Egy nemzet lelkének képzeletvilágát egy ország, egy föld, egy éghajlat színei, s egy történet viszontagságai alakítják ki.²⁷

Így a magyar léleknek sokszínűvé kellett fejlődnie faja, nyelve, tája és története által. Így lett tarka és dúskáló, amelyet színek és benyomások gazdagítanak. A nép szereti a pompát, ezáltal örülni tud a csillogásoknak, de nem rágódik egy-egy érzésen sokáig, nem mélyíti ki magában. Távol áll tőle a tárgyaltalan kesergés, és semmiféle érzés nem teszi vakká a többi világra. Ezért

²⁶ Beke Imre: Magyar Szivárvány 13. old.

²⁷ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 51. old.

is mondja Babits azt, hogy „...mely balga volnék, ha ugyanakkor más színt, más kincset el akarnék vetni, vagy meggyengíteni.”²⁸ Így érthetővé válik a magyar ember szemlélődő realizmusa, amely azt tükrözi, hogy megtanulta figyelni a rátóduló ezerféle hatást és benyomást. Látása fölényes, tiszta és nyugodt tartózkodás jellemzi. Nem cselekvő, inkább szemlélődő, aki a világban körülnézve mindig jól tudja mikor nem szabad és mikor nem érdemes cselekedni. Óvatossága már-már lomhaságnak tűnik. Ha van keleties vonása a magyarságnak, akkor ez a lusta, szemlélődő természet az.²⁹ A magyar nép körül fürge, cselekvő, sőt törtető nemzetek élnek. Ezért érthető, miért is tűnik ki ebből a forgalmas környezetből a szemlélődő nemtörődömségével.

Ugyanakkor ez a higgadt, tág és tiszta látás valami nyílt értelmességet nevel a magyar lelkében, ez azonban a szkeptikus bölcs okossága, aki közömbössé válik a cselekvés iránt. Ez nem céltudatos, mivel a magyar ember nem tudatosan szkeptikus a cselekvés értékével szemben. Őt inkább valami kényelmes és megvető nehézkesség jellemzi.

Arany János (1817-1882) jól ismerte ezt a vonást önmagában, még irodalmának hőseit sem tudta igazán cselekvően elképzelni, még a hős Toldi Miklóst sem. Petőfi Sándor (1823-1849) költészetében is fel-felvillan a magyarság ezen jellemzője, kiváltképpen Pató Pál személyében.

A magyar regények esetében is inkább a történet a döntő fontosságú, a cselekvés pedig inkább háttérbe szorul. A történés Jókai (1817-1905) műveinek az álommal és a mesével, Kemény Zsigmondnál a sorsszerű végzetességgel párosul.

Tehát a magyar nem nagyon cselekvő nép, inkább kételkedő, szkepszise azonban nem cinizmus, hanem józanság. Nem cinikus keserűség, hanem vállvonó, kissé mélabús lemondás, jóindulatú, s fölényes humorral vegyítve. Ez a humor a nemzet irodalmának egyik fővonása, a nyugodt szemlélőnek fölénye a cselekvővel szemben.

Ez a nép már sok mindent látott, s így tudja, hogy sok minden nem érdemes, és ezért csak mosolyogni tud a világon, főleg azokon, akik törik magukat. Mégse higgye senki azt, hogy a magyar lenézi a cselekvést, mert ez így nem igaz. Sőt, inkább gyönyörködik benne, s így maga is néha elindul valamilyen nagy dolog felé, hogy megmutassa az erejét. Nem is bánja meg aztán, mert tudja azt, hogy semmit sem érdemes megbánni. A baj csak annyi, hogy a lendülete könnyen alábbhagy, mivel nem kenyerre a kitartó cselekvés. Számtalan példát lehetne felsorolni: a magyar tudós típusa Bolyai, hosszú tétlenségeivel, hirtelen zseniális nekibuzdulásaival, a költő Arany, sok töredékével, a festő pedig a birtokára visszavonuló, hosszú évekig ecsethez nem nyúló Szinyei.

Az ilyen karakter nem nagyon érvényesül a világban, mert nem is akar igazán érvényesülni. A magyarságnak erről a vonásáról következőképpen vallott Babits Mihály: „Otthon pipázik inkább, és jobban fogja szeretni földjét, mely leköti, családját, környezetét, mint a nagy világot és a nagy cselekedeteket.”³⁰ A családi érzés sokkal nagyobb helyet foglal el az életében. A magyar nép szeret mesélgetni az egyszerű királyfőről, aki elment szerencsét próbálni, de maga nem szeret szerencsét próbálni, ezért ő csak képzeletben járja az „óperenciákat”³¹.

²⁸ Beke Imre: Magyar Szivárvány 13. old.

²⁹ Babits Mihály: A magyar jellemről 38. old.

³⁰ Babits Mihály: A magyar jellemről 21. old.

³¹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 67. old.

Ebben a lokálpatriotizmusban nyugszik a nemzet hazaszeretete, amely az otthon és család-szeretettel párosul. Ezért oly fájó egy magyarnak bármilyen körülmények között is elhagyni hazáját. Ilyen maró fájdalmat érezhetett II. Rákóczi Ferenc (1676-1735) is, amikor elhagyni kényszerült a magyar földet. Ezt a sajgó érzést próbálta megmutatni Thaly Kálmán (1838-1909) a nagy erdélyi fejedelemről szóló költeményében:

„Bölcsöm, vigasztalom,
Dajkám és ápolom,
Szép Magyarországom...!
Meg kell tőlük válnom.
Vizeid folyását,
Ereid nyílását,
Mezeid kalászat,
Lovam lábnyomát
Te áldott földeden
Már többé nem látom.”³²

/Thaly Kálmán: Rákóczi Ferenc búcsúdala -részlet-/

A magyarság ezzel a hűséges hazaszeretetével ragaszkodik azért, ami az övé, s ezzel meg is elégszik. Legfontosabb számára országának állandósága. Ez a „Szent Korona területe”. Magyarország olyan, mint egy eleven test, melyet sem vagdalni, sem toldani nem lehet. Olyan jogállapot ez, amely nagyobb és igazabb valóság mint a politikai véletlenség által teremtett változó helyzetek.

Ezért a felfogásért a magyart többször pecsételték meg a „lábadó” jelzővel. De e nemzet pontosan tudja, hogy a „lábadó magyar” csak azt védelmezte, ami az övé volt, nem más, mint a saját alkotmányát, jogainak folyamatosságát, magát a jogi állandóság elvét, amely erkölcsiségének meghatározója. Lábadónak inkább ellenségei nevezték, de a nép mégsem tartotta magát annak, mert ő csak jogaiért, elveiért állt ki. Ilyen jog, a magyarság számára a szabadság, amelynek biztosításáért megtartásáért annyiszor fellépett történelme során a nemzet, s szónokoltak a nagy hazafiak:

„Minden cselekedetem célja kizárólag a szabadság szeretete volt, és az a vágy, hogy hazámat az idegen járom alól felszabadítsam.”³³

/II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem/

„Én minden nép önrendelkezési jogának nagy elvét vallom, és ünnepélyesen tagadom, hogy e jog gyakorlásába bármilyen idegen vagy idegen hatalom is beleavatkozhatna.”³⁴

/Kossuth Lajos 1802-1894/

Tényként megállapítható az, hogy a magyart a saját jogai és a szabadsága érdekli elsősorban. A világnézeti áramlatok hatása alá többnyire nem került. A változások elébe helyezi az állandóságot, így érthető, hogy nem szimpatizál az „értékek átértékelésével”.³⁵ Szerinte a változás merő mulandóság. Mégis nyílt szemű és nyílt szellemű nép. Ennek talán egyik

³² Beke Imre: Magyar Szivárvány 86. old.

³³ Beke Imre: Magyar Szivárvány 196. old.

³⁴ Beke Imre: Magyar Szivárvány 201. old.

³⁵ Babits Mihály: A magyar jellemről 32. old.

legjobb példája a magyarnyelv, amely számos másfajta elemet be tudott fogadni anélkül, hogy sajátos, egyedi jellegét elvesztette volna. Engedte, hogy Európa szellemi áramlatai őt is megérintsék. Együtt küzdött ezen változó eszmékért, de ezek nem hatottak rá annyira, hogy bennük és értük élt volna.

A magyar nép számára mindig fontosabb maradt az, ami az övé volt, jobban ragaszkodott a maga igazáért, a már említett szabadságáért, amelyért kész volt életét is áldozni, hogy a nemzeti méltóság háborítatlan maradjon. A magyar szabadság szeretet egy szóba foglalható össze, s ez nem más, mint Zrínyi Miklós jelszava: „Ne bánts a magyart!” A magyar nép küzdelme tehát inkább az ősi nemzeti nyugalom, nemzeti kényelem háboríthatatlanságáért folyt.

A magyar irodalom is ezt az életérzést, életöszönt ragadta meg a haza problémájával kapcsolatosan. A magyar ugyanis ennél kevésbé cselekvő nép, annál fájdalmasabban és haragosabban reagál arra, ha nyugalomában és méltóságában megzavarják. Másfelől lelki-furdalás is gyötri, ezért gyakran tesz önmagának szemrehányást lomhaságáért és közönyéért. Jobban szeret szónokolni, mint tenni. Ennek oka nem az erő, hanem az akarat hiánya.

A magyar szónokiasság morális töltésű. Hiszen a folytonos önkorholás, önbiztatás lelkiismeretből, azaz erkölcsi szükségletből fakad. S éppen ez különbözteti meg egyéb nemzetek szónokiasságától. A magyar szónoklat nem szellemi torna, mint a francia, nem is a szavak pártosa, mint a latin, hanem a lelkiismeret komoly szava. Két nagy képviselője Kossuth Lajos és Deák Ferenc (1809-1876), akik a nemzeti morál szónokai. Ahogyan Kossuth is síkra szállt beszédeiben a szabadságért, azért ami nemzeti, ugyanígy a „haza bölcsé” Deák Ferenc is:

„A SZORGALOMNAK két hatalmas rugója van: *szabadság és tulajdon*. Két hatalmas ösztön ad a polgárnak erőt s lelkesedést a hon védelmében, s e két ösztön: szabadság és tulajdon.

Csak két erő köti biztosan a népet honhoz és törvényhez, s e két varázserő: szabadság és tulajdon.”³⁶

/Deák Ferenc, 1840/

A magyar nép szavait színpompa jellemzi. Így érthető, hogy miért szeret inkább képekkel beszélni. Ehhez valódi emlékeket, valódi képeket használ. „Poétikus nép vagyunk”, mondja Illyés Gyula (1902-1983) a Magyarok című versének egyik lapján, de már Ady Endre (1877-1919) is poétásnak nevezte nemzetét³⁷.

A magyar nemzet tehát, amennyire nehézkes a cselekvésben, annyira fogékony a látásra, ezért mondják rá, hogy szemlélődő. Ez a szemlélődés az, ami alkotásra sarkallja, s így léte nem kilátástalan és gyümölcstelen. Ragaszkodik ősi, nemes és termékeny lomhaságához. Feladatának érzi megőrizni a múltat, a magáét és magában a világot, és ezzel teszi a legnagyobb szolgálatot a világnak, megmutatva, hogy egy igazi nemzet, a szó régi, szellemi, jogi erkölcsi értelmében.

Ezt próbálta tudatosítani a hazával Teleki Pál (1879-1941), aki kétszer is volt az ország miniszterelnöke:

„Magyarságunk bennünket összekapcsol. Minket nem szavak, nem jelszavak, nem jelvények, nem mivoltunknak mesterséges üres definíciója kapcsolnak össze, hanem nemzedékek öntudata, akarata és hagyományai:

³⁶ Beke Imre: Magyar Szivárvány 134. old.

³⁷ Szekfű Gyula: Mi a magyar?

Mi az, hogy magyar? Magyar minden, amit mi, apáink és őseink egyaránt magyarnak éreztünk és magyarnak tudunk. Magyar minden, amire mint magyarok emlékszünk, magyar minden amiért és ami által egymáshoz kapcsolódunk, egymásért érzünk, egymást testvérünknek valljuk. Ez kovácsolt minket nemzetté vándorlásainkban, honfoglalásunkban, államalapításunkban és államunk további tökéletesítésében. Európának ezen a részén, itt a Duna-medencében mi voltunk az államformálásnak és nemzetformálásnak kovácsa és hozzáteszem, mindkettőnek önzetlen formában. Századokon át segítettük Európát építeni, mert nemcsak védtük Európát, hanem építettük is a magunk tudásával s a magunk tehetségével. A puszták fiának távolról hozott politikai készségével erős akaratával és azzal a sokoldalú tehetségével, amelyet fiainkban magunkénak vallhatunk. Ma ebben a megnagyobbodott és mégis szűk lett világban, amely itt körülöttünk forr és életformát keres, ebben az új világban segítünk Európa helyett immár világot építeni, mindenütt, ahol magyar áll és magyar él.

Mi magyarok kötelességet teljesítünk ott ahol állunk mindenfelé, jóságot jósággal, hívséget hívséggel fizetünk, ahol olyanra találunk! Magyarok vagyunk!”³⁸

/Teleki Pál, 1938/

Ezért válik oly fontossá, hogy a nemzet tagjai meg tudják őrizni magyarságtudatukat, azt, hogy szabadnak születtek. Akarjanak és merjenek alkotni, hiszen ez a nép nem kisebb, nem alábbvalóbb mint a többi. Ha kell lépjen ki minden hazafi a jól megszokott nyugalomból, de előbb tekintsen önmagára, nézzen bele a lelkébe megkeresve az igazi, ősi magyar jellemet, és miután megtalálta tegyen valami maradandót önmagáért, s ezáltal a magyarságért.

2. A magyarság jellemének alakulása történelmének tükrében

A nemzeti jellem alakulását nagyban befolyásolja a történelem folyamán változó természeti és kulturális hatások. Nyomon lehet kísérni a századok tükrében a magyar jelleg változásait, szegényedését vagy kiteljesedését. A lovas nomád életmód elhagyása, a letelepülés, a városi életmód, vesztett háború, s ennek következményeként a nemzeti szabadság elvesztése, hosszantartó idegen uralom, kulturális téren katolikus, protestáns szellemiség, humanista vagy barbár szellemi áramlatok, min-mind kihatottak a nemzet jellemére.

De nem lehet figyelmen kívül hagyni a társadalmi és az abból következő politikai változásokat sem.

A magyar szabadságszeretet bizonyára egész más tartalommal bírt a korábbi évszázadokban, mint amit ma értenek alatta.

Az ősmagyarokat szabadságszeretetük nem akadályozta abban, hogy századokon keresztül más népektől vezetett államszövetségben éljenek, a bolgárok, türkök, szavirok, kazárok uralma alatt. Ez az alárendeltség időnként olyan erős volt, hogy kívülről nézve a népi egyéniség el is tűnt, s gyakran a főnép, türkök, szavirok néven nevezték őket. Köztudott azonban az, hogy az eurázsiai nomád-lovas népeknél az ilyen formájú alárendeltség nem zavarta meg sem a népi egységet, sem az önállóságot, azaz a nép szabadságszeretetével még nem állott feltétlenül ellentétben. Így a magyarság is túlélte a váltakozó államszövetségeket, s legfeljebb kulturális javakban gyarapodtak egy-egy ilyen kapcsolat által, vagy pedig az államszövetség felbomlásakor néhány menekülő, bolyongó törzs csatlakozott hozzájuk. Ilyen volt a Kabar és Keszi törzs.

³⁸ Beke Imre: Magyar Szivárvány 108. old.

A vitézség és a politizáló hajlam a nomád élet szabadságszeretetének kísérője, amelyek benne gyökereznek az eurázsiai életmódban. A harciasság az egyetlen elképzelhető szellem volt a magyarság számára, míg a vitézség az egyetlen lehető tartalma volt az életének.

Az évezredforduló történései kihatottak a magyar nép életére. A kereszténység a magyarságnak nemcsak vallási képzeit alakította át, hanem állami és jogi gondolkodását is megváltoztatta. Az új magyar jog a szomszédos szláv állami népekhez hasonlóan, a keresztény polgárosultságból nőtt ki, s amelyet a katolikus egyházjog nagymértékben befolyásolt. A nemzet életének szociális feltételei is egészen újak lettek, hiszen a letelepedett, földművelésre áttért, a birtokot szerző magyarság nem fért el többé a nemzetiségi alapon megszerzett társadalomban. Így társadalmi élete is a keresztény nyugati népekhez igazodott. Joggal feltehető ezáltal a kérdés, hogy nem tűnt-e el nyom nélkül a magyarság ősi jellege³⁹?

Minden jel arra mutat, hogy nem tűnt el, sőt változáson is csak annyiban ment át, amennyire ezt az új viszonyok feltétlenül szükségessé tették. A nemzet szabadságszeretete alkalmazkodott az új, európai keresztényviszonyokhoz.

A magyar jellemkép teoretikus megrajzolói legfőbb vonásoknak a melankóliát és a pesszimizmust láttak, az ősi katasztrófák, kudarckok, elvetéltség következményeként. A melankóliát, a nemzethalálon való elmélkedést nem lehet igazi nemzeti tulajdonságnak tekinteni, mert ez csak akkor merül fel, amikor a nép súlyos, veszedelmes óráit éli, s ilyenkor a pesszimiztikus gondolkodás lesz a józanság, a realisztikus világosan látás jele. A nemzet életben maradásához szükséges legfontosabb eszközei ősi szabadságszeretete válik.

Az ősi magyar szabadságszeretet igazi megalapozója Szent István volt. Ezen szeretet méltó tárgyává a haza és a haza földje lett. A magyarság legfőbb feladata ezentúl a magyar állam függetlenségének biztosítása.

A magyarok eurázsiai nomád szabadságszeretete megkívánta a nép egyéniségének önállóságát, azt, hogy ősi szokásai és szabályai szerint élhessen, azaz a törzsek és nemzetségek fejei igazgassák az egészet. A lovas-nomád világban az alárendelt nép egyenrangú harcos és zsákmányoló volt, az európai keresztény világban azonban a legtöbb népet szűk határok közé szorították, keményen adóztatták és kirabolták őket. A magyar szabadságszeretet ezen új körülmények között nem találta meg a lovas-nomád életlehetőségeket és kénytelen volt az új, ismeretlen veszedelmek között féltékenyen őrizni teljes, érintetlen függetlenségét.

A kereszténység felvételével és a nyugati civilizációba való beilleszkedéssel végtelen sok új eszközzel és lehetőséggel gyarapodott a nemzet politikai tehetségének hatásköre.

A keresztény népek annak ellenére, hogy egymás ellen is harcoltak, mégis olyan egységet képeztek, melyből a pogányság ki volt zárva, s amely egységnek bizonyosságul szolgáltak a Szentföld felszabadítására irányuló keresztes hadjáratok. Ebbe az egységbe Magyarország is beleilleszkedett, nem csak II. András keresztes hadjáratával /1217-1218/, hanem azzal is, hogy az uralkodó felhasználta az állam erősítésére a keresztény szellem adta lehetőségeket. A király felkent személye, a korona vallásos ereje más nyugati népeknél is nemzetpolitikai szerepet töltött be, mint a franciáknál és a cseheknél, de a Szent Koronának egyik nemzet sem tulajdonított oly összetartó erőt, mint a magyar. Ettől a keresztényszemlélettől, a magyar állam és tartománya a Szent Korona testévé és tagjaivá lettek.

A következő mélyreható változást a nemzet életében, így jellegében is a humanizmus és reneszánsz /XV. század/ áramlata hozta magával.

³⁹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 500. old.

A reneszánsz kori államférfiak elszakadtak a keresztény értékektől, és minden lépésüket a transzcendens igazságszolgáltatástól függetlenül tették meg.

A magyar politikát ebben a korszakban a két Hunyadi irányította. Hunyadi János kormányzói tevékenységeit /1446-1452/, hadvezetését a keresztény színezetű magyar szabadságszeretet, vitézség és politikai józanság hatotta át. Fia, Mátyás /1458-1490/ viszont lelkében felszabadult a kereszténység és hagyomány korlátaiból. Ő volt az első magyar király, aki tisztán egyéni hajlamból külső hódításra indult, ugyanis a nemzet boldogságához vagy biztonságához nem volt szükség a cseh koronatarományokra és Ausztriára. Az ilyen nagyravágyó politikai lépései ellenére is meg tudta őrizni józanságát és realitását, amelyek a magyarság kiemelkedő vonásai⁴⁰.

A magyar nép abban az időben két osztályra tagolódott: az önmaga érdekeit fontosabbnak tartó nemességre és a parasztságra, akiknek sorsát az 1514. évi jobbágytörvény pecsételte meg, amelyet Werbőczy István felvett a magyar jogszabályokat tartalmazó Hármaskönyvébe. Ez 1848-ig volt érvényben⁴¹.

A jobbágyságnak e törvény következményeképpen lehetetlenné vált mindennemű politikai működés, a legkisebb befolyás is a magyar történelem átalakítására, azaz felelőssége többé nem volt a parasztságnak népe sorsának alakításában. Felelőssége mindenért csak a nemességnek volt, hiszen ő zárta ki a nemzet tevékeny közösségéből annak túlnyomó részét. Óriási szakadék választotta el most már a magyarság két csoportját. A magyar nemes úgy érezte, hogy számára minden szabad és csak ő parancsol, a jobbágyságot pedig nem illeti meg semmi. Így megőlte az egyenlőség érzését, amely az ősi szabad magyarságban bizonyosan megvolt. Az uralomra jutott nemesi származásúak között, már csak kevés olyan ember akadt, aki szabadságszerető, vitéz és belátó volt. Ezek a nemes hazafiak, mind ott voltak Mohácsnál, ahol elvesztették életüket, de megmentették a magyar becsületet.

A mohácsi vereség után a három részre szabdalt országban alig volt többé lehetőség arra, hogy a magyarság régi független életét tovább élje, hiszen mindenütt idegenek parancsoltak neki. Nyugaton Bécs, Erdélyben Szolimán, a hódoltságban basák és bégek. Ilyen körülmények között, ha a magyar nép megtartott valamit ősi nomád szabadságszeretetéből, akkor lehetetlen volt fel nem lázadnia, hiszen sem állam, sem egyéni élete nem volt többé az övé.

Budavár elvesztése (1541) után egymást követték a nagy politikai tehetségek, akik éveket és évtizedeket áldoztak fel életükből a magyar föld iránt érzett mélységes szeretetük miatt. Kiemelkedő volt Fráter György /1542-1551/, Báthory István /1571-1586/ és Bocskai István /1605-1606/ politikai munkássága. Mindhárman kiváló emberek voltak, de csodás tenni akarásukkal nem tudták az ország függetlenségét, így szabadságát visszaállítani. A biztos utat senki nem ismerte, amelyen a régi szabadságot újra meg lehetett volna valósítani. Nem tudták életre kelteni az egységes nemzetet olyan nagyságok sem, mint Bethlen Gábor /1613-1629/, I. Rákóczi György /1630-1648/ és II. Rákóczi György /1648-1660/. Az ősi szabadságszeretet már csak ott tudott alkotni, ahol az személyes érdekekkel, családi biztonsággal egyesülhetett: a vidéki nemesség még fegyverbe állt és hősiiesen harcolt, ha arról volt szó, hogy környékére, megyéjébe török csapatok törtek be. Az emberek érezték, hogy a baj gyökere a szabadság körül van, annak különböző értelmezésében: a nemzet, mely szabadsága biztosítását nem ugyanabban látta, hanem egymást kizáró megoldásokban, természetesen nem is szabadulhatott.

⁴⁰ Betényi Iván-Diószegi István-Horváth Jenő-Kalmár János-Szabó Péter: Királyok Könyve

⁴¹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 514. old.

Zrínyi Miklós még az ősi vitézség meggyengülését is felpanaszolta a magyar népnek. A magyar jellem kettőssége, amelyben ideális erények és rendetlen, értelmetlen viszonyokat teremtő vétkek egymás mellett szoronganak, azóta jelent meg, hogy a kétszáz esztendő nemzeti nyomorúságban a magyarság szem elől veszítette célját és útját. Zrínyi a magyar ember súlyos hibájának tartotta hiúságát, üres kérdését és a tetterő hiányát. Az egyénnek az általánosan jelentkező hibái a kollektív nemzeti szellemet is sötétre árnyékolták.

Újabb próbálkozás a Rákóczi-féle szabadságharc (1703-1711) volt. De a felkelés kudarccal zárult. Mégis pozitívként megemlíthető II. Rákóczi Ferenc szabadságszeretete. Ez a szeretet a kuruc hadak élén és a száműzetésében egyként magyar ősi örökség volt, a nomád-lovasság jellemének kivirágzása⁴².

Fordulat a XVIII. század végén következett be Mária Terézia és fia II. József reformjai hatására. A jobbágynép anyagi helyzete javult és élete biztonságosabbá vált. A nemesi vármegye minden tilalmával dacolva kivirágoztatta népművészetét, amelyben ősi tulajdonságok bukkantak fel és őrzőjévé vált a távol-keleti múltba vesző magyar zenének. Mindez azt bizonyította, hogy lélekben magyarabb volt ekkor is a vezető osztályoknál, amelyek sem az ősi, sem a többi népművészet iránt nem tanúsítottak érdeklődést.

A politikai történet Mohács utáni katasztrófái és a társadalmi helyzet, a jobbágyság állami elnyomottsága, s az ezekből kialakult nemzeti célok iránti közöny formázta meg a XIX. század helyzetét, mely minden optimista szemlélet csúfjára, a mára is kihat.

A nemzeti hibákat a nagy személyiségek, mint Zrínyi Miklós vagy II. Rákóczi Ferenc nemzetneveléssel akarták a magyar lélekből kiküszöbölni. Ezt a nevelési munkát a költők, írók, a nemzeti létben mélyen gyökerező államférfiak próbálták magukra vállalni. A XVIII. század végén a magyar tollforgatók a magyar vitézség dicsőséges képét tartották a nép elé, hogy önmagára ismerjen és visszatérjen az ősi jellemhez. 1849. bukása azonban megtanította őket arra, hogy a magyarság bűnei nem hogy fogytak, hanem gyarapodtak és erősödtek, s így groteszk szatírával szemlélték a magyar jellemet. Petőfi Sándor némileg jobb véleménnyel volt népének jelleméről. De ő sem arról a nemesi „úri” jellemről beszélt, amely telve volt ősi bűnökkel, gőgös tétlenséggel és patópáloskodással, hanem a középosztályról, amelyben felfedezte a nemzet egészséges ösztönvilágát, és arról a népről, melyet jobbágysorsa háromszáz esztendőnél tovább kizárt a nemzeti közösségből⁴³.

Széchenyi István Petőfihez hasonlóan a jobbágyot tartotta a magyar jövő zálogának. Szerinte a magyar parasztságban az ősi erények hamisítatlan monumentális formákban nyugszanak. Az ő nézetének hatására megkezdődött a fiatal vezető osztály jobbágy-felszabadító munkája. Ehhez a törekvéshez Kossuth Lajos is csatlakozott. Széchenyi István humanitárius gondolkodása kétségkívül keresztény hitével kapcsolatos. Az 1848-as év a magyarság számára meghozta a reformot, de a katasztrófát és az idegen elnyomás korszakát is. Arany János és Kemény Zsigmond a bukást a nemzeti jellem hibáinak tulajdonították.

1867 után a nemzet vezető osztálya minden bajt rózsaszínnek, minden előnyt feketének látott. Képtelen volt felismerni a kiegyezés nemzeti előnyeit, azt, hogy teljes szabadságot biztosított magának.

Az 1867-es alapon, a töretlen magyar jellem, ősi realizmusával, nagyot és tartósabbat alkothatott volna, semmint az az ország, amely 1918-ban süllyedt el. Ehelyett az úgynevezett

⁴² Szekfű Gyula: Mi a magyar? 543. old.

⁴³ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 549. old.

közjogi küzdelembe vetette magát a magyarság, szabadságot követelt, de a meglévő szabadságával sem tudott élni, saját nemzeti erőit nem tudta felhasználni, de még csak meg sem akarta azokat ismerni. A magyar nép önismerete soha nem volt olyan csekély, mint a dualizmus korában /1867-1918/. A helyzetet tovább rontotta az ezt követő viharos történelmi időszak, s a kialakult körülmények a mai napig befolyásolják a magyar nemzet életét.

Az I. világháborút követő béketárgyalások során Horthy Miklós kormányzó /1920-1944/ aláírta az antanttal a békeszerződést. Erre 1920 június 4-én a versailles-i Trianon palotában került sor, melynek következtében a történelmi Magyarország területe 283 ezer km²-ről 93 ezer km²-re, lakossága pedig 18,2 millióról 7,6 millióra csökkent. Mintegy 3,3 millió magyar került a szomszédos államokba, s e magyarságnak körülbelül a fele a határok mentén, összefüggő területen élt. Kisebbségi jogait e békeszerződések elismerték ugyan, de a gyakorlatban e jogok érvényesítésére a környező országok felfokozott nacionalizmusa miatt kevés esély volt⁴⁴.

A magyar közvéleményt valósággal sokkolta a trianoni katasztrófa. Alig voltak olyanok, akiknek ne maradtak volna rokonai a határokon kívül. Mindezek által Magyarország, amely a Monarchia részeként nagyhatalom volt, Európa egyik legkisebb és leggyengébb állama lett. S nem utolsósorban az elcsatolt területek ezer szállal kötődtek a magyar múlthoz. Hunyadi Mátyástól Ady Endréig nagyon hosszú azoknak a sora, akiknek szülőhelyei a mai magyar állam határain kívül találhatók. Június 4-ét hivatalosan gyásznappá nyilvánították. Már 1920-ban - pályázat révén - megszületett az elcsatolt területek visszaszerzésére buzdító ima:

„Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában, ámen.”⁴⁵

Ezután a Horthy-rendszert a revízió éllette, és eredményesen hitette el a több millió magyarral, hogy minden bajnak az egyedüli oka Trianon. „Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország!” - hirdette a revíziós pályázat díjnyertes jelmondata⁴⁶. A rendszer törekvésének megvalósítására csakis nagyhatalmi szövetségben volt esély. Emiatt Magyarország az 1920-as években a fasiszta Olaszországtól, az 1930-as években a náci Németországtól került mind szorosabb függőségbe. Így a II. Világháború /1939-1945/ borzalmaival sem kerülhette el a magyar nép. Horthy Miklós ugyan remélte, hogy a magyar állam kimaradhat a háborúból és a visszaszerzett észak-erdélyi területeket is megtarthatja. Aztán elkövette élete legnagyobb politikai hibáját. 1941 nyarán a kassai bombázás ürügyén kinyilvánította, hogy Magyarország hadiállapotba lépett a Szovjetunióval.

A vesztes háborúból különbékével akarta kivezetni az országot 1944 októberében, de törekvése kudarcba fulladt, és a németek megszállták az országot. A magyarság a zsidóüldözéssel is szembetalálta magát. A nemzeti összefogás hiánya ebben a tragédiában is megmutatkozott. A legszomorúbb az volt, hogy a zsidók általában nem tanúsítottak ellenállást, a nem zsidó állampolgárok közül pedig kevesen segítettek szerencsétlen embertársaikat. A becslések szerint Magyarország második világháborús embervesztése borzasztó volt. Az áldozatok száma, akik elesett katonák, a gázkamrák áldozati és polgári lakosok voltak, megközelítette az egymilliót.

⁴⁴ Bihari Péter: A 20. század története fiataloknak 133. old.

⁴⁵ Bihari Péter: A 20. század története fiataloknak 135. old.

⁴⁶ Bihari Péter: A 20. század története fiataloknak 136. old.

A világháborút követően 1947 februárjában írták alá Párizsban a magyar, a bolgár, a finn, az olasz és a román békeszerződést. A párizsi békék nem tartalmazták a nemzeti kisebbségek jogait, és az első világháború utáni versailles-i békeszerződésekhez tértek vissza. A magyar diplomácia tehát nem tudta elérni a trianoni határok módosítását. A békekonferencia elutasította a Csehszlovák kormánynak azt a követelését, hogy elűzze szülőföldjéről a szlovákiai magyarságot. Így a magyar és a csehszlovák kormány lakosságcserében állapodott meg: 1948-ig körülbelül 70 ezer magyarnak kellett áttelepülnie Szlovákiából Magyarországra, s körülbelül ugyanennyi szlovák ment át Magyarországról Szlovákiába. Mindezek mellett ezrek és ezrek menekültek át Magyarországra az újból Romániához került Erdélyből⁴⁷.

A magyarság továbbra is egyedül érezte magát a nagyvilágban, de a magánya most még fájóbb volt, mivel az ősi hatalmas nemzetet határok szabdalják szét, elválasztva egymástól tagjait. Függetlensége a szovjetektől az 1980-as évek végéig megmaradt. Ezen majd félszáz esztendő alatt a magyarság csak tűrt és sokat szenvedett. A magyar kommunista vezetés háttérbe szorította a katolikus egyházat, amely igen fontos szerepet játszott a magyar nemzet ezer esztendeje alatt a nemzeti jellem és erkölcs kialakításában. Az egyházi iskolákat államosították és Mindszenty József prímás érseket koholt perben életfogytiglani börtönre ítélték.

Hosszú-hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy Magyarország 1990-re visszatérhetett a demokrácia és a nemzeti függetlenség útjára, és hogy ezen az úton indulhasson el a III. évezred illetve a magyar államalapítás ezredik, azaz millenniumi születésnapjához.

A magyar jövő az ősi becses jellemvonások, mondhatni erények érvényesítésétől függ. Ezek a nemzeti tulajdonságok pedig a magyar vitézség és kimondhatatlan szabadságszeretet, illetve az egyedülálló, senkire nem számítható magányos ember körütekintő, józan realizmusa. Ezért a magyarságnak szem előtt kell tartania történeti múltját és jellemét, hogy önmagára ismerve és találva induljon a következő évezred felé.

⁴⁷ Bihari Péter: A 20. század története fiataloknak 309. old.

VI. A magyarság külföldi megítélése

A magyarság nyugati rossz hírnevét a honfoglalás utáni hadjáratok alapozták meg a IX. században. Ez az arckép, amely az ősről kialakult sajátos módon nem a tapasztalaton, hanem tudálékos írói véleményeken nyugszik. Már az ókorban szokás volt a nem-görög, tehát barbárnak nevezett népeket egy kalap alá venni, és úgy külsejüket, mint erkölcsüket bizonyos hagyományos elvek szerint elképzelni.

Ennek alapján kétféle jellemkép alakult ki a barbárokról: egy kedvező, tanító célzatú, mellyel a honfitársukat buzdították az írók jobb erkölcsökre, és egy kedvezőtlen, melynek az önegzaltáció⁴⁸ volt az alapja és célja.

A magyarok középkori és bizánci megítélése a legtöbb esetben ennek a kedvezőtlen antik sablon-gyűjteményből került ki.

Egy ókori természettudományos elmélet szerint a népek jellege az égőtől függ, a mérsékelt ég alatt élő népek a legműveltebbek. Ezzel szemben minél északabbra megyünk, az éghajlat annál hidegebb lesz, s ezzel összefüggésben az emberek is vadabbakká, illetve harciasabbakká válnak. Az ilyen népek arcai egyre durvább, állatiasabb vonásokat hordoznak, igazán beszélni sem tudnak, táplálkozásuk is olyan, mint a vadállatoké.

Ezekhez hasonló jellemvonásokkal minősítette a magyarokat egy német krónikás, Regino, amikor is betörték Németországba a X. század elején. A krónikás szerint nyers húst ettek az elődök, vért ittak és az ellenség szívét kitepték, hogy bátorságukat ezzel is erősítsék. Mindez sorozatos rémségeknek lett a kiindulópontja, amelyeket a honfoglaló ősökre zúdítottak. A középkori krónikások átvették Reginótól ezen szörnyű magyar jellemzést⁴⁹.

Egy II. Frigyes (1212-1250) korabeli krónika már népjellemzésekből a nyers húsevés és vérivás vádjá mellett még azt is közölte, hogy ló, farkas, róka és macska nyers húzával táplálkoztak a magyarok, akik úgy lepték el a Nyugatot, mint a sáskák.

Aventinus még jobban kiszínezte a rémmesét. Ő azt állította, hogy az akkori nemzet fiai a megölt ellenség hasát felvágták, szívét megették, vérét megitták, s a holttestek felett lakmároztak. Ezen szörnyűségeket azzal tetézte, hogy a magyar asszonyokat is megvádolta, és őket vadaknak titulálta.

Különböző források, évkönyvek és krónikák /pl. Saxo évkönyve, a Szent-Trudperti évkönyvek, Brémai Ádám, a Nagy Belga Krónika/ újra és újra megteremtették ezen csúfos ráfogásokat. Végül a magyar történetírásba is behatolt a vérvád gondolata. Maga a Névtelen Jegyző, azaz Anonymus vitte bele történetébe:

„Ámde utóbb a szóban lévő nemzet a háborúskodásba belefáradva, olyan kegyetlenné fajult, hogy némelyek szerint, haragjában emberhúst evett, meg emberek vérét itta.”⁵⁰

Azonban tudatában kell lenni annak, hogy mindez csupán mese, s a honfoglaló magyaroknak, az ősöknek semmi köze sincs ilyen és hasonló hiedelmekhez. Még akkor sem, ha a jelenkor történetíróinál is fel-felbukkan ez a megítélés. Így például a francia történetíró Halphennél is,

⁴⁸ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 87. old.

⁴⁹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 88. old.

⁵⁰ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 89. old.

aki különben tárgyilagos és a magyarokkal szemben szinte barátságos érzületű író, de a honfoglaló elődökről csak annyit tud, mint a már korábban említett krónikások:

„Vadságuk szörnyű, azt állítják, hogy mint hajdan a hunok, a húst nyersen eszik és ellenségeik vérért isszák.”⁵¹

Egyes magyar tudósok komolyan hisznek abban, hogy a magyar nép ősei már az orosz síkságról magukkal hozták a hun-magyar rokonság hiedelmét, mert valószínűleg beletartoztak a nagy hun birodalomba. S a középkori magyarság büszkén vállalta ezt az örökséget, mert jogalapot látott benne a honfoglaláshoz és mert nagy történelmi erő kifejtés forrását érezte Attila magyar összeemelésében. Nyugaton nem igazán értették, hogy miért lát a magyar ember dicsőséget abban, ha a nagy világalapító Attila hunjaitól származtatja magát. Régi középkori történetírók, különösen Ammianus Marcellinus oly gyűlöletes, vadállatias képet rajzolt a hunokról, hogy a művelt Nyugat szemében Attila lett a barbárság jelképe, a sátán szövetségese, az Antikrisztus. A korabeli olasz hagyomány az Észak-Itáliát pusztító barbár Attilával foglalkozik⁵².

A reneszánsz idejében /XV-XVI. század/ az olasz mondákban Attilával mint a magyar királlyal találkozhat az olvasó, aki egy toronyba zárt királylány és egy agár vérfertőzősének szörnyű gyümölcse, kutya füle van és szüntelen ármánykodik. Mindez érthetően nem emelte a magyarság külföldi tekintélyét.

A francia nyelvű hősi eposzban, a Roland-énekekben is felbukkannak a pogány magyarok, akik Nagy Károlynak (768-814) a kereszténység hősének és apostolának ellenségei.

A középkori krónikásoknak a magyar ősről kialakított képeit a gyűlölet vagy a félelem érzése is színezte. Mert abban az arcképben, melyet egy nemzet a másikról magának lefest, a politikai indítékok adják a színezés erejét vagy a torzítás mértékét.

A honfoglalás előtti magyarokról Bölcs Leó (886-912) azt vallotta, hogy bár vitéz nép, de álnok, zárkózott, barátságtalan és különösen pénzsóvársága miatt megbízhatatlan. Amikor Bizáncnak is szüksége volt a magyar népre a törökökkel szemben, akkor megváltozott ez az elutasító hang. Ekkor már a magyar sem nem barbár, sem nem gyáva, hanem bátor, harcban merész és általában harcias, mert az ősök jellemvonásai közül éppen erre a harciasságra volt a legnagyobb szüksége, egyszerre erény lett, s a kegyetlen, vad magyarok a kereszténység nemes védőivé váltak.

A Szentszék, mely a magyarokat megtérésük óta éppoly kedves gyermekeinek tartotta, mint bármely más nemzetet, ebben a kereszténységet súlyosan fenyegető helyzetben, még különösebb figyelemmel fordult magyar hívei felé. Hiszen a magyar hon volt a védőbástyája a nyugati keresztény világ számára. Így újra előtérbe került az egyik legfontosabb nemzeti jellemvonás a magyar vitézség.

Machiavelli olasz író jól összefoglalta a kor véleményét a nemzetről:

„Gyakran nagy mozgalmak támadnak a tatároknál, miket a lengyelek és a magyarok föltartóztatnak. Gyakran büszkélkednek is vele, ha az ő fegyvereik nem volnának, Itália és az Egyház már több ízben érezte volna a tatár hadak súlyát.”⁵³

⁵¹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 90. old.

⁵² Szekfű Gyula: Mi a magyar? 92. old.

⁵³ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 97. old.

Ezentúl a legmodernebb korig a külföldi népek megítélésében többször szerepel Magyarország úgy, mint védőbástya vagy védőgát. De a harci erények magasztalásán túl nem mennek ezek az értékelések. Sőt, gyakran elmaradottnak találták a magyar hont. Ez alól talán a Mátyás király korabeli magyarság volt kivétel. A legszörnyűbb talán az, hogy a nép el is fogadta ezt a lealacsonyító ítéletet. Egyetlen pozitívuma ennek a kisebbsértékűséget keltő megállapításnak az, hogy erre reagált legerősebben a nemzeti öntudat, s ennek köszönhető Anonymus magyar Gestájától Ady Endre dalaiig a magyar szellemi élet legnemesebb ösztönzései.

A magasztalásokban olykor a száanalom is felfedezhető. Voltaire így írt a magyarokról: „Valamennyi nép között, amely szemünk előtt e történelemben elvonult, egy sem volt olyan szerencsétlen, mint a magyar.”⁵⁴

A barokk korban /XVI-XVIII. század/ jelentkezett a német polgári magyargyűlölet első megnyilatkozása abban a nemzetképben, melyet a türingiai Lausinus fest dialógusában a magyar népről. Párbeszédes formában először méltatja a magyarságot vitézségéért, azért mert védőbástyája lett sok népnek, s ezáltal Európa nyugalmát biztosította. De rögtön utána egy wünnenbergi német szórja a gyűlöletet, gúnyos szavait a hős magyar hazafikra.

„Minden, ami rosszat gyűlölet, félreismerés, neheztelés a honfoglalás óta a magyarokra ráköltött, hirtelen új, szörnyű életre támad.”⁵⁵, írja a külföldi barokk magyar-kép monográfusa. Szerinte Magyarország Európa sírja, Mátyás dicsősége csak olasz hazugság, a magyar nép maga a sátán. Ráadásul úgy vélte, hogy nem a magyarok, hanem a németek mentették meg Európát.

Ettől fogva ismétlődött a német szerzők tollán a vád, hogy a magyar csak hadakozni tud, műveltségre képtelen.

Amikor aztán a felvilágosodás korában /XVIII. század/ még a bécsi udvar reakciója is táplálta pénzzel ezt a magyar gyűlöletet, végleg kialakult a lusta, önző, zsákmányoló, zsarnok, népnyúzó magyar arcképe. Ezt mit sem bizonyítja jobban az, hogy a Bécsből a pesti egyetem könyvtárában kinevezett Hoffmann Lipót Alajos jó pénzért kémkedett II. Lipótnak /1790-1792/ és még tollával is harcolt az 1790. évi magyar reformországgyűlés forradalmi szelleme ellen. A magyar nemes önteltsége határtalan, mondja „Ninive” című szennyiratában. Véleménye szerint a magyar nemes meg van győződve arról, hogy a Corpus Jurisban minden benne van, és a magyar föld mindent megterem, amire szüksége van. Továbbá idegen tudományra nincs szüksége, ezáltal a tudatlanság nemzeti erény és rossz hírét költik annak, aki külföldre utazik és valami hasznosat tanult.

A múlt századi pángermán irodalom képviselői is hasonló véleményen voltak, mint Hoffmann Lipót Alajos a XIX. század végén. Vezérszónokuknak Löhernek műveiben az úrhatnám magyarral találkozhat az olvasó. Szerinte a magyar túlságosan is gögös és megveti a német kispolgári szellemből élő kereskedői és ipari életformát, ebből fakad a németgyűlölete. A magyar egyébiránt szenvedélyes, meggondolatlan vadász módjára lesi zsákmányát a politikában is. Adót nem fizet és csak az uralmát akarja biztosítani, elnyomva a német kereskedő- és iparosréteget. Löher mindezt az 1870-es években állította össze Eötvös József és Jókai Mór regényeiből. Gondolataihoz legvégül azt fűzte, hogy - Summa Summarum: a magyarság mindent a német kultúrának köszönhet⁵⁶.

⁵⁴ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 100. old.

⁵⁵ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 103. old.

⁵⁶ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 107. old.

A magyarságnak visszautasító és a nemesi életforma groteszk kiszínezéséből eredő ábrázolása megtalálható mindazoknál a népeknél is, akik politikai okok miatt találták szembe magukat a nemzettel. Ezek a népek is úgy vélik, hogy a magyar ember dölyfös, semmittevő, aki csak élösködik a többi népből, melyet balsorsa alája vetett, minden kultúráját vagy a németektől, vagy a szlávoktól nyerte, mert a városi életre képtelen, ezért csak a falun, a birtokán vagy a gögös kastélyában érzi jól magát. De az igazi otthona a pusztá, amely a kietlen terméketlenség és műveletlenség szimbóluma, harciassága pedig nem erény, hanem kétszínű, zsákmányoló fajta.

Az oláh népköltészet sem tér el igazán az előbb leírt szomorú véleménytől. Sőt történetíróik, mint Jorga odáig merészkedtek a magyarság felett mondott bíraskodásban, hogy a magyarok középkori terjeszkedését csak a magyar gög és nagyravágyás számlájára írták.

Az oláh közvélemény elítélte a magyart „ázsiai” vadsága miatt. Jó tulajdonságait elismeri ugyan, de alapvonásául a szilajságot teszi meg az oláh mélabújával és érzelmességével szemben. A magyar nomád nép, aki Ázsiából a barbárság kontinenséből tört előre, így csupán jöttmentnek számít, s nincs helye a magas műveltségű szláv, román és germán népek között.

Ezen szemlélet mellett semmit sem számított a magyarság ezeréves kereszténysége, elhalványultak szentjei, Európáért tett szolgálatai, hatalmas nemzeti kultúrája.

Megállapítható az, hogy a felvilágosodás kedvezőtlen értékelése a racionális haladási gondolat következménye. A „polgáriasodás” eszménye elsősorban a városi lakosság terméke volt, már pedig a városi kultúrában a magyarság akkor még csekély szerepet bírt. Inkább a természetben érezte jól magát.

Ezt a jellemvonást, már a romantika kora /XIX. század/ állította a magyar kor tagjairól, akik a pusztában, a síkságban fedezték fel a saját lelkületükhöz illő szimbólumot. A magyar ember ezen természetes viszonyok között találhatott igazán önmagára.

Lenan Miklós német költő, aki maga is magyarnak, „deutschungar”-nak érezte magát, a magyarságnak éppen ezt a természetet végtelenségig szerető vonását állította megbecsülendő példaként német honfitársai elé. A magyar ember ettől kezdve a természet embere volt. A magyarság külföldi hírnevének fénykora a szabadságharc (1848-1849) volt. Ebben az időben a dicső népet nemes, rokonszenves vonásokkal illették. Ez egyszer Európa legnagyobb része is úgy látta a magyart, mint maga a magyar nemzet. A liberális, szabadságmozgalmakért lelkesedő európai közvéleményről lehet itt beszélni, amely a magyar honvédet diadalmas harcaiban a szabadság bajnokának és bukásában a zsarnok, a gonosz Ausztria áldozatának tekintette.

Heine, a német költő a magyart a „szabadság utolsó sáncának” nevezte és igazi részvétellel szemlélte dicső bukását.

A magyar újra hősi nemzetté vált ebben a korban, és ez a nemzet a vereség után sem csökkent, sőt Kossuth Lajos agitációja folytán csak erősödött. A franciáknál különösen Victor Hugo méltányolta a magyarok vitézségét és tekintette a magyar nemzetet a szabadság bajnokának.⁵⁷

A harcias erényeket még a magyar ügy ellenségei is elismerték. Erről tanúskodnak a kor nagyhírű Szlavofie francia lapjai. Közülük például a Revue des Deux Mondes az 1849. évi magyar sikereket nagy ellenszenvvel szemlélte, de nem tudta megtagadni elismerését a magyar katonai erényektől.

⁵⁷ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 121. old.

Kossuthban az „ázsiai ékesszólást” emlegette, de aztán így írt:

„Azért bár kijelentjük, hogy a magyar faj a világ legigazságtalanabb ügyéért harcol, el kell ismerni, hogy tűzzel harcolnak. Ez a harci játék, ez a lovassági és tüzérségi háború merész csapásaival és a magyar ember élénk és híres természetéhez csodálatosan illő rajtaütéseivel előnyös színben tünteti fel.”⁵⁸

A francia írók többször emlegették a két nép temperamentumbeli rokonságát: Szerintük a magyar éppoly hősies, lovagias és élénk, mint amilyennek a francia ismeri magát.

Összességében az elhangzott véleményekből és jellemzésekből világosan leszűrhető az, hogy a magyar nemzetnek két sematikus arca van a külföld szemében:

Az arc egyik oldala általában szimpatikusnak, rokonszenvesnek tünteti fel a magyarságot: olyan nemzet a magyar, aki lóra nőtt és lovagias, ugyanakkor nemes arcélú úri nép, amely örömet leli a harcban és a mulatságban, alapjában véve barbár ázsiai jövevény.

Az arc másik oldala mögött az a politikai gyűlölet húzódik meg, amelyet gyakran érzett a Nyugat a hazával szemben, és ezért csak úgy tünteti fel, mintha csak vad sátorozó török nép lenne a „román Alpok” és a Duna között.

Napjainkhoz közelebb, a német filozófus Keyserling ragadja meg legjobban a magyart Európa összetételében. Ebben kiváltságos helyen említi a nemzetet. Valóságos missziót tulajdonít ennek a népnek, amely még nincs elhasználódva, mint sok más nép. Szerinte a magyar a legarisztokratikusabb nemzet, amely ma még Európában fellelhető, s tanulmányozni lehet benne azt az embertípust, az arisztokratát, amely Európában minden nagyszerűt létrehozott⁵⁹.

Ez azt bizonyítja, hogy a magyar igenis érdemes faj, aki méltán hivatott arra, hogy megvalósítsa mindazt amire teremtetett, s feltárja mindenki számára büszke, hősies énjét, s megtalálja nemes öntudatát.

⁵⁸ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 122. old.

⁵⁹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 133. old.

VII. A magyar önismeret útja

Minden nemzetben meg van a törekvés arra, hogy egyéniségének eszményét, sorsának látomását, létének értelmét közérthető formában rögzítse. Egy nemzeti közösség mibenlétéről és kialakulásáról sokféle elmélet szól, abban azonban mindegyik egyetért, hogy a fejlődés betetőzője, a közösség összetartozásának legfontosabb kifejezője a nemzeti öntudat vagy egy kisebb átfogó szóval: a nemzeti önismeret.

Az önismeret anyaga rendkívül sokrétű. A fogalom tisztázásához meg kell vizsgálni az eredet és hivatás kérdéseit, meg kell figyelni a fajta és műveltségbeli szépségeszményt, hagyományt és reformot, a hazai táj képeit, a sajátosnak érzett életformák alakváltozásait, meg kell ismerkedni a történelmi hősökkel és az alkotmányos intézményekkel, tudatában kell lenni a nép erényeinek és hibáinak, s a sort hosszasan lehetne folytatni.

Egy nép önismerete tér és idő adottságainak s az emberi erők vállalkozásainak, a történelem folyamán rögződött formáknak, és az újat teremtő emberi akaratnak küzdelmében kristályosodhat ki. Sors és magatartás összefonódása határozza meg keretét és tölti meg tartalommal.

A nemzetről szóló képzetek azonban nem élnek a maguk teljes világosságával a közösség minden tagjában. Amint a hitnek, úgy az önismeretnek is vannak lángelméi. A közösség nagyobb része ezen emberek tanítását teszi magáévá, vagy esetleg fordul azok ellen. Ugyanakkor a nemzeti öntudat részeseinek kell tartani azokat is, akiknek a nemzetről csupán általános, élményszerű képzeik vannak⁶⁰.

Bizonyos, hogy a nemzeti érzésnek és öntudatnak nem minden fázisa nyer világos megfogalmazást, időtálló kifejezést. A történelmi fejlődés ezen a téren is folytonos változást jelent. De az is megállapítható, hogy egy nemzeti önismeretnek meg van a belső folytonossága. Legfőbb eleme a tények, élmények és célok korszerű változásaiban is megnyilatkozó történelmi azonosság tudata.

Mint minden nemzetnek, így a magyar nemzet öntudatának alakulása is végig kísérhető a történelem korszakain keresztül: A legelső emlékek a kereszténnyé lett magyarságról szólnak, arról a keresztény királyságról, amelyben valószínűleg még tovább éltek a nomád birodalmi gondolat és életforma elemei, de ezek mellett inkább az egyetemes keresztény közösség részesének tekintette magát, s eszményeit, hivatástudatát ennek szelleméből merítette.

Ezen időszak öntudatának mintaképe nem más, mint az államalapító és a keresztény vallás alapjait letevő Szent István (1000-1038) király. A szent ország építő keresztény öntudata és küldetés-hite mind nagyobb rétegek sajátja lett.

A magyar tárgyú egyházi irodalom már a XII. század elején telve volt a kereszténység és a magyarság összeforrásának bizonyítékaival. Ezt támasztja alá IV. Béla (1235-1270) 1252-ben írott levele IV. Ince pápához, amelyet a tatárok megújuló támadásainak hírére küldött el a szentatyának. Ebből a levélből kitűnik a magyarságnak a kereszténység jegyében fogantatott első s évszázadokra ható küldetéseszméje: Magyarországnak hivatása, hogy a kereszténység védőbástyája legyen.

Ez a nemes öntudat a XIII. századtól kezdve a XV. század végéig két igen fontos öntudatból épült fel. Az egyik a hun hagyomány, a másik a szittya-magyarság öntudata. Az első szerint a

⁶⁰ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 144. old.

magyar király Attila utóda volt, az uralkodó nemzet pedig a hunok leszármazottja. A második szerint a magyarság egyedül méltó életformája a hadban járó, hódító és uralkodó szabad ember élete volt. Ennek a nézetnek a leghangosabb képviselői a köznemesség köréből kerültek ki.

E világi magyar öntudat kialakulásában azonban a történelem nagyobb erői: a műveltség elvilágiasodása, a keresztény univerzalizmus felbomlása, a társadalmi és nemzeti forrongásokban felcsapó reneszánsz hatásai is szerepet játszottak, és Mátyás király udvarában találtak legnagyobb kifejezésre. A XV. században a széthúzó erőket, azaz a keresztény és világi magyarság eszményét képviselő erőket még egyensúlyban tartotta a magyar birodalmi gondolat hatalmának, eszmei és erkölcsi erejének sugárzása. A nemzeti király (Mátyás) keresztény uralkodó is volt, s a szittya önérzetben egyéniségét hangsúlyozó, harcias nemesség a kereszténység védelmezőjének tartotta magát.

A magyar történelem ezen szakaszán a védelmező szerep mellett egyre inkább előtérbe került a birodalmi eszme gondolata. Ennek kialakulásában az alkotmány, az országzászló való részvétel, a társadalmi összetartozás s a közös életforma mozzanatai játszották a fő szerepet.

Tehát a Mohácsi-vész /1526/ előtti magyarság gondolat és érzésvilágát három eszme hatotta át: a keresztény és szittya magyarság képzetköre, s ezek mellé társult harmadiknak az országgló, birodalmi öntudat.

A magyarok szemében a XVI. és XVII. század úgy maradt meg, mint egy viharos, szörnyű időszak. Mohács után a magyarság elveszti létének, hatalmi és szellemi egységének súlypontját. A király, I /Habsburg/ Ferdinánd (1526-1564) - II. Lajos magyar és cseh király sógora - az országon kívül uralkodott. S mégis azt lehet mondani, hogy ez a kor a nemzeti önismeret kialakulásának egyik legfontosabb ideje. Elsősorban azért, mert a szétagolt országban /1541 - Magyarország három részre szakadása/ mindinkább a szellemre hárult az egység megőrzésének, a közösségi tudat ébrentartásának szerepe. A magyarság e századokban inkább, mint valaha nem hatalmi szervezet, hanem hit, élményes öntudat kérdése volt. Ez a kor oldotta meg a magyar irodalom nyelvét, s ez fordította a magyar írók végérvényesen népének világa felé⁶¹.

Ha a birodalom el is bukott, attól még a hivatástudata a XVI. században tovább élt, s a magyarság annak ellenére, hogy hazája fel volt dűlve, mégis úgy érezte, hogy a kereszténységnek védőpajzsát viseli. Ez a gondolat fogalmazódott meg Hunyadi Jánosban (1446-1452), Magyarország kormányzójában, aki tudta, hogy a török-magyar harc életre-halálra szól:

„...vagy megszabadítjuk Európát a kegyetlen török uralomtól, vagy elesünk Krisztusért és mártír koronát nyerünk.”⁶²

Ez a keresztény szemlélet tért vissza a végvári magyarság minden megnyilatkozásában, és ezt példázta Zrínyi Miklós (1620-1664) hőskölteménye, a Szigeti veszedelem is.

A magyar hon azért is tartotta fontosnak megvédeni a keresztény Európát, mert a török nem pusztán egy ellenséges politikai hatalom volt, hanem egy más, ellenséges hitet és életformát képviselt.

A pusztulás századaiban azonban a mindjobban elhatalmasodó német befolyás növekvő ellenérzést váltott ki, s ekkor a nemzetnek egyre inkább a maga függetlenségéért kellett harcolnia.

⁶¹ Bertényi Iván-Diószegi István-Horváth Jenő-Kalmár János-Szabó Péter: Királyok Könyve

⁶² Szekfű Gyula: Mi a magyar? 145. old.

Az erők szétmorzsolódtak, s ezért a romlás okait próbálták megtalálni. De a vádak mások és mások ellen irányultak, s a legvégén mindenki hibásnak találtatott, akár fejedelmekről, urakról, katonákról vagy parasztokról volt szó. Sőt a nemzeti irodalom uralkodó vonása a nemzeti hibák folytonos ostromozása volt. Mindezek mellett kifejlődött a jellegzetesen magyar szemléletmód, amely a társadalombírálatot összekapcsolja a nemzet létkérdéseinek merengő aggodalommal.

A kor vallásos szemlélete szerint a magyar bűnös nép, ezért érthető, hogy az Isten bajjal, ellenséggel, romlással sújtotta a bűnbeesett nemzetet. A magyar mégis Isten népének tartotta magát, s az Ő kezébe tette le sorsát.:

„Büntetsz bennünket s méltán szenvedjük e rettenetes nagy veszedelmeket.”⁶³

E bűnbánó érzés mély jelentőséget nyert, s az tűnt ki belőle, hogy a vallás és a nemzeti érzés szorosan összefonódott e zivataros századokban. Így a XVII. század közepére az elhagyatottság és a Krisztusba vetett bizalom, harci erény, okosság és áldozatkészség már mind egy eszmény, s a „szegény haza” és az „édes nemzet” körül egyesültek.

A nemzet legfontosabb feladatának a romlott haza megtartását és megvédését tartotta. Ennek jegyében alakultak ki az egyént a nemzet egészével összekötő magatartás alaptípusai. A végeken folyó vad katona életét ez az eszme töltötte meg tartalommal, a szittyá barbárság ezáltal vált nemzeti erénnyé. S így fejlődhetett ki a magyar haza és a nemzetélmény mindmáig fennálló kettőssége: a kis- és nagymagyar magatartás ellentéte. Kurucság és labancság: e nevekhez a hűség és árulás, a virtus és taktika, a szabadság és elnyomatás, az irodalmi és politikai realizmus és romantika rendkívül összetett, nem egyszer zavaros képzeletű fűződtek.

A szatmári békekötéssel (1711) a valóságérzék győzött a hősi államon, mert a magyarság csaknem másfélszázadnyi időre letette a függetlenségét védő kardot. A Pragmatica Sanciot 1722-ben Pozsonyban a magyar rendek is megszavazták, azt remélve, hogy a Habsburg-háztól nagyobb védelmet és biztonságot kap a külső hatalmakkal és kiváltképp a törökkel szemben. Mária Terézia uralkodásával (1740-1780) pedig századok óta nem élvezett lehetőségek tárultak fel a magyar nép előtt, amelyek hatására újra felépült az ország⁶⁴.

A XIX. század elején a megújulás reformmozgalommal a délkelet-európai fejlődés élére szökött. A területileg is nagyjából helyreállított országban mindenek előtt az értékek számbavételének, s a darabokra szakadt nép egységesítésének munkája indult meg.

A reform útjai, módjai és eszközei sokfélék voltak. Első fázisban Mária Terézia uralkodása alatt lojális. Rendkívül hasznosnak bizonyultak a királynő művelődési intézkedései: a megújított iskoláztatás nagyban hozzájárult annak az új szellemi elitnek kialakulásához, amely már rendi világ határain belül kezdte képviselni a reform ügyeit.

Az 1790-es évekre a haladás gondolata egyet jelentett a felvilágosodással. II. József (1780-1790) felvilágosult abszolutizmusa már nemcsak az egységes monarchia, hanem a magyar haladás eszméinek hordozói közt is sok rokonérzést talált. Az uralkodó rendeletei azonban nemcsak rendi, hanem nemzeti érdekeket is sértettek, s így a nemzeti függetlenség gondolata újra előtérbe került.

⁶³ Szekfü Gyula: Mi a magyar? 147. old.

⁶⁴ Bertényi Iván-Diószegi István-Horváth Jenő-Kalmár Jenő-Szabó Péter: Királyok Könyve

A fejlődés második fázisában az anyanyelv kérdése került előtérbe. A magyar nyelvért folytatott küzdelemben kialakult közfelfogást a szállóigévé lett jelszó fejezte ki a leghatározottabb formában. „Nyelvében él a nemzet.” Ezt a gondolatot azóta is nagyon sok magyar tette magáévá, hiszen a nyelv az egyik legnagyobb lehetőség arra, hogy az ember megszólaltassa érzéseit, kifejezze gondolatát, megjelenítse múltját. A nagy magyar költő Kosztolányi Dezső (1885-1936) következőképp vallott anyanyelvének fontosságáról:

„Csak anyanyelvemen lehetek igazán én. Ennek mélységes mélyéből buzognak föl az öntudatlan sikolyok, a versek. Itt megfedekezem arról, hogy beszélek, írok. Itt a szavakról olyan régi emlékképeim vannak, mint magukról a tárgyakról. Itt a fogalmak s azt jelzi végzetesen, elválaszthatatlanul összeolvadtak.”⁶⁵

A XIX. század elejére a magyar fejlődést a fokozott tudatosság, szándékosság, nem egyszer erőltetés vezette. „Mi a magyar?” kérdezte türelmetlenül a felébredt és megzavart nép. A kor kétféleképpen felelt a kérdésre: Egy kisebb réteg fontosnak tartotta a nép újjászületését, azt hogy változtassa meg eddigi csüggedt életét, s újra legyen méltó önmagához, nagy múltjához. A többség pedig azt vallotta, hogy a nyelv megváltoztatásával legyen részese a nemzeti önértetnek, s boldogulásnak.

A fejlődés menete az újítás híveinek látszott igazat adni, amelyet mind nagyobb és zajosabb közvélemény követelt. Ennek a megújulást annyira áhító közösségnek Kossuth Lajos adott hangot, akiben kimondhatatlan erővel ég a szabadságvágy és az uralmi igény. Szavai egyre forradalmibbak lettek. A szabadság szerinte Isten legszebb ajándéka, amely a magyar megújulás leghatékonyabb erőforrása, s így a nemzet legfőbb java.

Az 1840-es évekre az egyre elviselhetetlenebbé fokozódó társadalmi, gazdasági és nemzeti-ségi feszültségek kirobbantották a magyar szabadságharcot. De a küzdelem, amely világcsodának számított, mégis elbukott, s a nemzet újra elnémult, mert most már tudta, hogy az új kibontakozó élethez megfontoltság és fegyelem szükségeltetik. S a következő feladat a nép összes felhasználható művelődési értékének, s teremőértékének számbavétele, illetve a magyarság lényegét teljességgel kifejező szellemiség kialakítása lett. A nemzet létének újra értelmet kellett adni, európai helyét újra meg kellett találni, hivatáseszméjét újra fel kellett mutatni. Erre a feladatra vállalkozott Deák Ferenc és követői, akik kialakították a nemzeti klasszicizmus szellemi világát⁶⁶. Legfontosabb céljuknak a magyar nemzetállam megteremtését tekintették.

A millenniumi magyarság nemzeti öntudata az ezeréves múltból elsősorban a magyar birodalmi gondolatot, a nyelvében élő nemzetiség hagyományait, s a magyar függetlenségi harcok emlékezetét teszi magáévá. A magyarsághoz való tartozás ismertető jegyeiként az állampolgárságát, a magyarnyelvűségét és az uralkodó eszmevilággal való egyetértést jelöli meg.

Mindezzel ellentétben sok széthúzó erő nehezítette meg az új, korszerű nemzeti tudat kialakulását. Az egymással is szembenálló ellenzéki erők vitájában lehetetlen volt, hogy ki is alakuljon. Ezzel a nézettel a XX. század elején egyre többen egyetértettek. Ady Endre szavai már egy népes közvélemény felfogását képviselte.

„A mai Magyarország egy bátortalan, nagyobbarányú, de össze-vissza valami, egy káosz.”⁶⁷

⁶⁵ Beke Imre: Magyar Szivárvány 82. old.

⁶⁶ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 161. old.

⁶⁷ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 163 old.

A trianoni béke /1920. június 4./ egy független, nemzetiségében nagyjából egységes ország határai közé kényszerítette vissza a magyarságot és széttörte a liberális magyar nemzetállam egész hatalmi rendszerét. Az új helyzetben - mindenek előtt az elszakított területek népével kapcsolatban - egyre égetőbbé vált a kérdés: Mi tartja fenn most a magyarságot, mely rétegbe kell gyökeret vernie, ha nem akar eltűnni a történelemből?

A nemzetiség újra csak a művelődés sáncain próbálta megvetni lábát, s a szellemi szolidaritás azon kötelékeit igyekezett megerősíteni, amelyekkel a közös történelmi sors, a közös haza, és rokon vér erői fonták össze a népet.

Egyre jobban szóhoz jutottak azok, akik a felelősség teljesebb magatartás kialakításán dolgoztak. Az értelmiség rétegei most találkoztak igazán a magyar írók, költők szavaival, megsejtve azok becses mondanivalóját.

A XX. század elejének talán legnagyobb hatású magyar közírója Szabó Dezső (1879-1945), aki esszéiben látnoki erővel és erkölcsi bátorsággal festette meg a magyarság jellemrajzát:

„Mi ezer év óta szenvedünk dühödt idegen fajú politikák könyörtelen hódításaitól, odavesztettük nekik földünket, sorsunk irányítását, jövőnk minden biztosítékát. Lehet-e zokszó azért, hogy minden emberi és szociális igazság megteljesítéséért egy pár átmeneti évben minden irányítást a kezünkbe ragadunk?

Fiatal faj a magyar: a termés és alkotás végtelen erői zsúfolódnak benne: csak az összefogás nagy erejére kell rátalálnia. Nézzünk be énünk örvénylő mélységeibe, s a közös születés, közös harc és közös halál nagy egységében találjunk rá egymás szívére. Engedjünk annyit amennyit lehet, hiúságunk, becsvágyunk, túlnérzetünk követeléseiből és töltsük meg szemünket a végtelen magyar szenvedéssel, Mert akkor egy látás lesz minden magyar szemben egy cél lesz minden magyar akarat előtt és jogos lesz minden remény.”⁶⁸

Az összefogásra ahogyan eddig, úgy a jövőben is nagy szüksége van a magyarságnak, hogy önszemlélete kialakulhasson, hiszen ez a nemzet már századok óta türelmetlen tettvágy és halálos kétségbeesés között hullámszik. A magyar nép önmagára eszmélése folyamán legmegrázóbb élményei az elhagyatottságé, a testvértelenségé, és a népi magányé. Ezért válik oly fontossá, hogy a fiai egymásra találjanak, kifejlésszék és megvalósítsák önmagukat mindenáron, mivel a nép legmélyebb értéke a tiszta, magas emberségért folytatott szakadatlan küzdelem.

⁶⁸ Beke Imre: Magyar Szivárvány 120. old.

VIII. A magyar föld szentjei

A magyar történelemben számos szent van, akire büszke lehet a nemzet.

Példái ők a hazaszeretetnek, az emberbaráti szeretetnek. Fontos szerepet játszottak a kereszténység meghonosításában.

Ebben az áldozatos munkában igazán kitűnt Szent Gellért /980-1046/, aki 1020 táján jött Magyarországra. Isztriában a Szent András-monostorban találkozott Gaudentius nevű volt szerzetestársával, aki a magyarföldi egyházszervező munkájához hívta. Szent István király nagyon megkedvelte Gellértet és fiának, Imre hercegnek nevelőjévé tette. Elsősorban lelki vezetője volt az ifjú hercegnek, és rávezette a keresztény értékrend magasabb összefüggéseire. Emellett az államalapító király az itáliai Gelléltre bízta a kilencedik egyházmegye megszervezését. Ennek Gellért és társai becsülettel eleget tettek. Létrehozták a csanádi iskolát. Az írás, olvasás, számolás, éneklés terjesztésével „szellemi honfoglalást hajtottak végre”, ami nélkül a „földrajzi honfoglalás” nem termette volna meg a maga gyümölcsét, vagyis a magyarság európaivá válását⁶⁹.

Ennek a keresztény és európai értékrendnek a védelmében került szembe Aba Sámuellel, aki uralkodói tetteivel nem követte az 1038-ban elhunyt Szent István példáját, és ezért Gellért megtagadta 1044. április 22-re tervezett koronázását. Szent Gellért ezzel megnyitotta a magyar püspökök azon sorát, akik a hatalommal is szembeszállva védelmezték az igazi értékeket, s ez a sor századunkig tartott.

1046-ban halt vértanúhalált. Holttestét a pesti oldal Boldogságos Szűz-templomában temették el először, majd Csanádra, a püspöki székesegyháza melletti, általa temetkezési helyül építetett, a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt egyházba vitték.

Számos neves szent került ki az Árpád-házi királyok közül is. Kiemelkedő közülük Szent István fia, a trónörökös Imre és Szent László. Mindhármat összefűzte az a mély meggyőződés, hogy bár itt a földön a nép szemében uralkodók, mégis maguk szemében királyként is elsősorban alattvalók, az Égi Király, Isten alattvalói.

Az államalapítást rendszerint megtérés és egyházszervezés kísérte, amikor valamely népvándorlási hullám végeredményeként egy új nép hazára talált Európában. Így volt ez a magyar nép életében is. Ezért érthető, hogy az alapító-szervező uralkodók esetében az egyházi érdemek kiemelkedőek.

Minden hatalom Istentől van, olvasható az Apostolok Cselekedeteiben, s ez a királyi hatalom legitimitását jelentette. Az uralkodó a keresztény nyugaton Krisztus helytartójaként jelent meg, aki koronáját magától az Úr Jézustól kapta. A „mennyezből küldött korona” figyelmeztetett a királyi hatalom eredetén túl annak jellegére, s az ebből eredő sajátos korlátozottságára. A királykoronázás soha nem szentségként, hanem mindig csak szentelményként jelent meg, ami közvetíti ugyan Isten áldását, de az abban részesülőt nem „pecsételi” meg véglegesen⁷⁰.

A király amennyiben hajlandó volt hatalmát Krisztus akarata, vagyis az evangéliumokban található parancsai, tanításai szerint gyakorolni, a prófétai, papi feladatkörből is részesedhetett, természetesen nem szentségi, hanem átvitt értelemben.

⁶⁹ Török József: A magyar föld szentjei 54. old.

⁷⁰ Török József: A magyar föld szentjei 69. old.

Ilyen uralkodó volt a magyar államalapító Szent István király is. Már apja, Géza fejedelem is keresztény volt, és a magyarok szervezett térítése az ő uralkodása idején indult meg. A kereszténység székhelyévé Esztergomot választotta, ahol Szent István első vértanú tiszteletére templomot emeltetett.

Szent István király lelki vezetője Szent Adalbert /956-997/, Prága püspöke lett. Karizmatikus egyénisége, magas szintű műveltsége nagy befolyást gyakorolt a trónörököse, és segítette abban, hogy a keresztény hitet a legbensőbb módon magáévá tegye.⁷¹

A keresztény király igazságos, jámbor és békeszerető volt. A békét kereste a szomszédos országokkal, de sohasem saját népe kárára. Királyságának első szakaszát a központi hatalom megszilárdítása, az ország alapítás, egyházszervezés jellemezte. A második szakasz során a keresztény nyugattal s kelettel tovább mélyítette a már meglévő kapcsolatokat, és folytatta a monastorok, egyházmegyék alapítását. A Szentföldre igyekvő zarándokok számára nagy könnyítést jelentett a zarándokút hazai szakaszának megszervezése. A magyar zarándokokról pedig úgy gondoskodott, hogy vendégházat emeltetett Konstantinápolyban és Jeruzsálemben. Az egyházi alapítások egész sora arról tanúskodik, hogy Szent István a magyar népet lelke legmélyéig kereszténnyé akarta tenni, s ennek legjobb eszköze a monastorok alapítása és az egyházmegye-hálózat kiépítése volt. A pannonhalmi Szent Márton-monastort a pécsváradi, a bakonybéli és a zabori apátság követte, majd Zalavér következett a sorban 1019-ben, s legvégül a Szent Lamert-apácamonastor a Somló hegy tövében. A váci püspökség is István királynak köszönhetette létrejöttét. Az egyházmegyék alkotta keretein belül a plébániák biztosították a hívek közösségbe szervezését.

A királynak állapotbeli kötelessége volt a törvénykezés, méghozzá a megismert és elfogadott keresztény értékrend szellemében, s ennek István maradéktalanul eleget tett. A törvényei bármilyen szigorúak is, hatástalanok maradtak volna, ha ő maga nem ad példát. Az államalapító számára nagy próbatétel volt elsőszülött fia, Ottó, majd a második trónörökös Imre elvesztése, de mély bizalma Istenben ilyen körülmények között sem szűnt meg. Mélységes tiszteletet érzett a Boldogságos Szűz Mária iránt. Ennek bizonyítéka a Székesfehérvárott Nagy Károly császár aachen palotakápolnájának ihletésére épített bazilika, amelyet a Szűz Anya tiszteletére szenteltek.

A magyar államalapító király 1038-ban, Nagyboldogasszony napján, augusztus 15-én fejezte be földi életét.

Szent Imre István és Boldog Gizella fia. Valószínűleg 1007-ben született. Gyermekségében egyházi pályára szánták, így elsajátította kora klerikusi műveltségét. Bátyja, Ottó halála után előlépve trónörökössé, atyját gyakran kísérte szerte az országban. A királyi sarj példaként áll a magyar ifjúság számára mély lelki életével, amelyet tisztelettel csodált kora egyháza. Bensőséges szeretetét a Mennyei Atya iránt bizonyítja a veszprémi Szent György templomban tett fogadalma, melyben a szüzesség evangéliumi tanácsának megtartására kötelezte magát. Imrét 1083-ban avatták szentté, halála után mintegy fél évszázaddal.

A harmadik kiemelkedő Árpád-házi uralkodó Szent László /1046-1095/, aki igen sokat tett a magyar nemzet védelme érdekében. A harcot és a küzdelmet nem öncélúan, kalandvágýból kedvelte. Elsősorban országa békéjének biztosításáért fogott fegyvert. Legfőbb erénye az alázatosság és az önmérséklet. Ezeket a tulajdonságokat állította követendő példaként népe számára, tudatosítva egyúttal azt, hogy a királyi hatalom fölött ott van az Égi Király, Isten hatalma. A magyar király tettei az isteni törvényekhez igazodtak. Az ország békéjének megőrzése mellett gondja volt annak gyarapítására.

⁷¹ Török József: A magyar föld szentjei 75. old.

Öszinte vallásossága is érték-ként állítható a magyarság elé:

„Mert ámbár a világ virágjában ragyogott rá, mégis elhervadt az ő szívében, csak az a vágy vonta kínpadra: bár ő maga is Isten gyermekei közé jutna. Ennek okáért halandó testében már nem is ő maga élt, hanem benne a helyes, igazi, katolikus hit.”⁷²

Tiszteletre méltó és becsülendő a magyar nép iránti szeretete, amelyet mit sem bizonyít jobban mint az, hogy folytonosan böjtölt és imádkozott, illetve zokogott népe bűnei miatt. Az egyházszervezés István által megkezdett munkáját a szent király tovább folytatta. Váradon monostort emeltetett a Boldogságos Szűz tiszteletére, s ezzel, a váradi székesegyház alapjait vetette meg. Kiemelkedő tette volt az 1083-as szentté avatások kezdeményezése és véghezvitele. Így a magyar nemzet Szent Lászlónak köszönheti első szentjeit: Szent Istvánt, Szent Imrét, Szent Gellértet és Szent Andrást meg Benedeket.

A kortársak előtt Szent László mint a haza bajnoka /athleta patrice/ jelent meg és a lovagi eszménykép tökéletes megtestesülése volt. 1095-ben váratlan betegség következtében hunyt el. A váradi székesegyházat temetési templomának szánta, mégis először a somogyvári apátságban temették el. 1192-ben avatták szentté.

Szentté a magyar nép sarjai közül nemcsak férfiak, hanem nők is lettek avatva. Életük bizonyítéka a magyar nők hitbeli kitartásának és a földi, illetve a mennyei haza iránti szeretetnek. Közülük elsőként Gizellát /980-1059/, a szentéletű István király feleségét avatták boldoggá. A keresztény hit és műveltség kiemelkedő alakja. 1000 karácsonyán vagy 1001 első napján István mellett Gizellát is megkoronázták. Az oltárruhák, miseruhák készítése, de inkább készíttetése az uralkodónak reprezentációs feladatköréhez tartozott. Ennek szép példája maradt ránk a koronázópalást néven ismert, eredetileg misekazulának szánt darabban. Sok megpróbáltatás érte a királynőt életében, hiszen elvesztette fiát, majd férjét is. De hite ezen megpróbáltatások közepette egyszer sem ingott meg. Valószínűleg apácaként élte élete utolsó éveit. Passauban, s így az egykori fejedelem-, majd királyasszony maroknyi apácacsapat apátnője lett.

A magyar női szentek kiemelkedtek abban is, hogy anyai gondoskodással fordultak a szegények, az elhagyatottak és a csüggedők felé. Árpád-házi Erzsébetet /1207-1231/, II. András magyar király /1205-1235/ leányát ezen nemes tulajdonságával érdemelte ki azt, hogy felvegyék a szentek közé. Csatlakozott Assisi Szent Ferenc új rendjéhez, a világiak számára szervezett harmadrend tagja lett. Gondja volt a szegények, szenvedők és betegek ápolására. Menhelyet alapított számukra.

Az ő példaadó életét folytatta Szent Margit /1242-1270/, IV. Béla /1235-1270/ lánya.

Béla király tudta, hogy népe a tatár támadások miatt borzasztó fenyegetettségnek és a pusztulásnak van kitéve. Magyarország megmaradásáért az újszülött Margitot Isten szolgálatára ajánlotta fel. Részint ennek lett köszönhető az, hogy a tatárok 1242. márciusában elhagyták a magyar földet. Így került Margit a veszprémi Domonkos-rendi nővérek kolostorába. 12 éves korában tette le a szerzetesi fogadalmat, amelyet haláláig megőrzött. Bár módjában lett volna fogadalmát megszegni, mivel II. Ottokár cseh király 1261-ben feleségül kérte Margitot. IV. Béla ebbe a házasságba örömmel beleegyezett, de lánya másképpen vélekedett. Az evangéliumi tanácsra hivatkozva nem volt hajlandó elhagyni a Nyulak-szigeti kolostort. A leg-egyszerűbb szolgálai munkát és szívesen végezte, és a kemény önmegtagadásokat örömmel fogadta. A betegápolásban is jeleskedett.

⁷² Török József: A magyar föld szentjei 100. old.

Szentté avatása halála után hamarosan megkezdődött 1270-ben, ugyanebben az évben trónra került bátyja V. István /1270-1272/ kérésére. A kanonizációs eljárás igencsak hosszúvá nyúlt. A befejezetlen boldoggá avatási per ellenére VI. Pius pápa /1775-1799/ engedélyezte tiszteletét 1789-ben. XII. Pius pápa hivatalosan 1943-ban avatta Árpád-házi Boldog Margitot szentté. Szent Margit különösképpen védőszentje a magyar állam fővárosának, Budapestnek.

IV. Béla nyolc leánya közül három érdemelte ki a hívek tiszteletét. Margit volt a legkisebb, mellette ott álltak még a boldoggá avatottak között Kinga és Jolán nevű nővérei. Mindketten a ferences apácák, a klarisszák ruháit öltötték magukra. Meghatározó példái lettek az emberbaráti szeretetnek. Odaadó gondoskodással fordultak a szegény sorsúak felé.

Az Árpád-házi uralkodó dinasztia utolsó szent életű tagja Boldog Erzsébet, aki III. András leánya volt. 1292-ben született, így még gyermekként élhette át édesapja elvesztését. Nemcsak neki, hanem az egész nemzet számára sújtó tragédiának számított az uralkodó halála, s így az Árpád-ház kihalása. A védtelen árva a Habsburg-politika cselszövéseitől próbálta távol tartani magát, s mint dominikánus apáca önként vállalta a szegénységet, a tisztaságot, engedelmességet. A svájci Tóss Domonkos rendapácái között élt. Bár elhagyta a hazáját, mégsem szűnt meg magyarnak lenni.

Nagyon szerette azt az országot, ahonnan a politikai viszálykodások miatt el kellett mennie. Ezt bizonyította az, hogy önmegtagadásokkal teli, imádságos, szemlélődő életét a magyar népért ajánlotta fel. 1338-ban hunyt el⁷³.

Mint látható ezek a szent életű emberek mélységes szeretettel ragaszkodtak ahhoz a földhöz, ahová az Égi Atya teremtette őket. Ezt minden eszközzel védelmezni akarták a gonoszság pusztító erőitől. Közülük kiemelhető esztergomi Özséb, aki Úgy döntött, hogy az életét mély alázatossággal az Úrnak szenteli és remeteként folytatja életét. Társai is akadtak, de a szent elhatározás kivitelezését megakadályozta a tatárjárás. Ekkor fontosabbnak érezte azt, hogy védelmezze a hazáját, de legfőképp Esztergomot. Elhatározta, hogy társaival nem hagyja el a várost mindaddig, amíg a béke helyre nem áll.

A XV. században is éltek olyan mély érzésű és lelkű férfiak, akik kiérdemelték azt, hogy felvegyék őket a szentek táborába. Marchiai Szent Jakab /1394-1476/ és Kapisztrán Szent János /1386-1456/ jelentősége abban állt, hogy éles küzdelmet folytattak a hit tisztaságáért, a magyar nemzet egységéért és a fenyegető török hadakkal szembeni sikeres ellenállásért. Mindkét szent a ferences rend szigorúbb, úgynevezett obszerváns ágához tartoztak.

Marchiai Szent Jakab 1433-ban érkezett magyar földre. Zsigmond király arra kérte a ferences szerzetest, hogy örködjön a magyarországi hívek tisztaságára. Jakab pedig az országot járva próbálta a katolikus hitet megszilárdítani és a magyar népet erősíteni. Célja elérése érdekében a török támadások visszaveréséért küzdő seregek lelkipásztora lett, és nem egyszer maga is részt vett a küzdelemben⁷⁴.

Kapisztrán Szent János élete utolsó éveit a magyar hazában töltötte, hatalmas élettapasztalatát, bölcsességét, karizmatikus egyéniségét maradéktalanul a magyarság kezdődő élethalálharcának megsegítésére áldozta a legkiemelkedőbb magyar politikus és hadvezér, Hunyadi János mellett.

⁷³ Török József: A magyar föld szentjei 129. old.

⁷⁴ Török József: A magyar föld szentjei 154. old.

III. Callixtus pápa /1455-1458/ az iszlám feltartóztatását tűzte ki, s ebben a két János, Hunyadi és Kapisztrán lettek munkatársai. Kapisztrán János e célból keresztes hadjáratot hirdetett meg. A pápa a távoli Rómából csak imádsággal segíthetett, 1456. június 29-én elrendelte a déli harangszót és az Űrangyala elimádkozását Magyarország győzelméért. A nándorfehérvári diadal győzelemmel fejeződött be. Az örömré azonban gyász következett, méghozzá kettős. Előbb Hunyadi János hunyt el, majd Kapisztrán Szent János fejezte be földi életét. A ferences szerzetes halála után tisztelete azonnal elkezdődött⁷⁵.

Később a három részre szakadt országban másfél századon keresztül a szerzetesek, főként a ferencesek és jezsuiták igyekeztek ébren tartani a hitet a hódoltság területén élőkben, másrészt munkálkodtak Magyarország középső részének felszabadításán.

A középkor számos szentje után a magyar nemzetnek elég sokáig kellett várnia arra, hogy egy újabb kiváló lelkületű magyar egyházi előjárót avassanak szentté. Apó Vilmos /1892-1945/ győri püspököt vértanúságáért és áldozatos munkájáért II. János Pál pápa 1998-ban avatta boldoggá. Apó Vilmos több évet töltött Gyulán és Nagyváradon, míg végül 1941-ben győri püspökké nevezték ki. Mindössze négy évig lehetett püspök, de ezen idő alatt szüntelen tanúságtételével nyerte el a vértanúság koronáját.

A II. világháborúnak lassan vége volt, amikor 1945. március 30-án este hét órakor egy ittas orosz katonatiszt három pisztolylövéssel halálosan megsebesítette báró Apó Vilmos győri püspököt. A tiszt azt követelte, hogy a főpásztor a Püspökvárba menekültek közül ötven fiatal nőt bocsásson rendelkezésükre. Apó püspök nemcsak megtagadta a követelés teljesítését, hanem ki is taszította a pincéből a pisztolyával hadonászó katonát, amikor megszólalt a fegyver és az egyházi előjárót halálos golyó találta el⁷⁶.

A jelenkor ismeretei alapján sajnos, nem mondható el az, hogy a püspök tragédiája egyedülálló eset lenne akár a háborús évek, akár az azt megelőző vagy követő évtizedek történetében. Mégis az ő halála más, mint a többi háborús áldozaté. Hiszen Apó Vilmos tudta, hogy mi vár rá, ha szélsőséges körülmények között is megalkuvást nem ismerő keresztényként akar viselkedni. Tudta, hogy az életével játszik, tudta, hogy a halált kockáztatja, mégis vállalta - püspöki méltóságából eredő „pásztori” tisztének megfelelően -, hogy óvja, védelmezze a rábízott nyáját.

Az új győri püspök, Papp Kálmán szentelésekor a következőket mondta a szertartást végző Mindszenty József esztergomi érsek:

„A magyar történelem egyebek közt nagy-nagy temető is. Ebben a temetőben három nagy sír nyílik és mered föl előttem: 1241., 1526., 1939.45. Mind a három sír egy-egy győri püspököt kívánt és vitt el: Gergelyt, Paksi Balázst és Vilmos püspököt. A két első külön emlékjele ott van a győri püspöki kertben. A harmadiknak még nincs emlékjele ott, de a nők liliumát védő vére még nem szikkadt fel maradék nélkül a kövön, mire utódja belép a hitvalló és vértanú püspök lábnyomába.”⁷⁷

Apó Vilmos vére valóban nem szikkad föl maradék nélkül a kövön. Győr mártír püspökének tisztelete mindjárt halála után megindul és azóta is folytonosan tart tovább.

⁷⁵ Török József: A magyar föld szentjei 159. old.

⁷⁶ Balássy László: Apó Vilmos a vértanú püspök 9. old.

⁷⁷ Balássy László: Apó Vilmos a vértanú püspök 10. old.

A jelen korban Boldog Apor Vilmos mellett sok szentéletű, hitvalló egyéniség gazdagítja a magyar egyházat, az élet minden területéről. A másik kiemelkedő főpap a már említett győri püspök mellett Mindszenty József bíboros hercegprímás, aki mindvégig kiállt keresztény volta mellett és óvta, védelmezte a magyar népet. Mindezért hősi elszántsággal vállalta a testi-lelki szenvedések hosszú sorát, a belső emigrációt és a száműzetést, amelyben még érseki székétől is megfosztották.

Mindezekből kitűnik az, hogy a magyar nép büszke lehet önmagára, s mindarra amit neves szentjei és kivételes erényekkel és tulajdonságokkal rendelkező honfiai által elért. Őket követve és utánozva remélhetőleg továbbra is fennmarad ez a nép, a magyar.

IX. A magyar stílus

1. A magyar nyelv stílusa

A sajátos magyar jellemhez egy sajátos stílus is társul, amely elsősorban a magyar nyelv segítségével bontakozott ki.

Köztudott, hogy a nyelv és a stílus lényegileg összefüggnek egymással. A nyelv konkrét alakba öltöztetése is már stílus. Minden népcsoport, amely a magyarsággal érintkezett, amely beleivódott a magyarságba, nyomot hagyott a szavaival a magyar szókincsben. Ezáltal jöhetett létre a történelem folyamán a gazdag magyar nyelv, s alakulhatott ki az a stílus, amely a magyar ember sajátja⁷⁸.

A magyar beszéd jellemzője a heves érzelmesség, amely leginkább a lírában találta meg megnyilatkozási formáját. De a magyar értekező próza is tele van szubjektív képekkel, hangulati elemekkel.

Talán a magyar nép őszinteségéből fakad a közfelfogás, amely szerint a nyelv nem arra való, hogy elrejtse az érzelmeket, hanem arra, hogy kikiáltsák őket a világba.

Ahol az érzelem és a képe dominálnak, ott nem lehet szó arról, hogy a nyelv ideálja a világosság. Az igazán „magyaros” beszéd nem a világosságot szereti, hanem az agyafürtséget, a ravasz, leleplező fordulatot, a székelyes zárkózottságot, ahol harapófogóval jön a szó és fejtörést okoz. Így érthető, hogy a magyar író eszménye nem az, hogy keveset mondjon sok szóval, hanem az, hogy kevés szóval sokat, minél gazdagabb lelki tartalommal.

Ezért a közmondásokban nem a nép primitívsége, hanem fejlett stílusügyessége mutatkozik meg. Így a magyar nyelv telve van hagyományos, magyarázatra szoruló, szellemes kifejezések sokaságával, mint például: szeget szeggel, ki korán kel aranyat lel, nem esik messze az alma a fájától. A szójáték sohasem volt idegen a nemzet nyelvétől, már Balassi Bálint élt vele. Arany János kísértetiesen tragikus szituációt éreztet a következő homályos kifejezéssel V- László balladájában: „Enyhít, miként a sír”⁷⁹.

Minél többet szeretne kifejezni a nyelv, annál homályosabban fogalmaz. Aki igazán meg akarná érteni Kazinczy Ferenc, Berzsenyi Dániel verseit, azoknak szótárt kellene a kezükbe venniük a költemények olvasásakor. A magyar nyelvnek és stílusnak a képek kultusza, az érzelmesség, és az ebből fakadó sejtetés, homály mellett egyik legfőbb eszménye a szabadság, az újításra, egyéni színre való törekvés.

A magyar számára nemzeti norma a nyelvfejllesztés, amely nemcsak lelki és formai adottság a stílus és az írók számára, hanem a korlátok folytonos kiterjesztése, és ezért ad a magyar ember szabadságot az írónak. Ezt a szabadságot az újításban és a meglévő nyelv használatában minden magyar író szuverén módon megkövetelte magának. Ezen szabadkezdésnek köszönheti a magyar stílustörténet, hogy a legmozgalmasabb és leginkább egyéni vezetésű valamennyi stílustörténet között. De az egyéni kezdeményezések és ellenhatások mellett kialakult egy állandó fonala az irodalomnak: a természetes népies-reális stílus. Igazi stílusforradalmárai

⁷⁸ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 221. old.

⁷⁹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 230. old.

vannak a magyarságnak: Balassi szókészlete és modora a kuruc korig /XVIII. század/ meghatározta a magyar érzelm formáit, Kazinczy stílusformája pedig eltávolította a magyar irodalmi nyelvet az előbeszédtől és a választékosságot és finomkodást tette uralkodóvá. Vörösmarty Mihálynál már a fantasztikum, a szertelen képek, a bizarr formák voltak jellemzőek.

Petőfi költészetében a természetes beszéd elemei keveredtek bele. Az 1840-es évek a költői képek virágzásának korszaka volt. Arany irodalmának erénye a klasszikus népi okosság. Ady Endre pedig új szavak alkotásával vált stílusforradalmárrá.

Ezekben a sok stílusváltásban egy igen tragikus tulajdonsága mutatkozik meg a magyarságnak: az önmaga keresés, a formáért való küszködés, belső vívódás, a soha meg nem elégedés, a kifejezhetetlen kifejezésére irányuló vágy.

A magyarság sohasem elégedett meg azzal, hogy az egyszer megtalált stílust örökérvényűnek elfogadja és az igazi magyarság tükrének ismerje el. Mindig volt, s a jövőben is lesz olyan ismeretlen, amely még megnyilatkozásra vár, és aminek kifejezése az egész stílusképet megváltoztatja. Mindez azért van, mert a tartalom mindig is fontosabb volt a formánál. Hiszen a magyarság nem csupán a formát keresi, hanem önmagának lényegét, a nyelvében élni kívánó magyarságot. Ezért a stílus célja a küzdés maga. S ez a magyarság élmény nyilatkozik meg mindenütt Szent István óta.

A magyar nyelv sorsát tragikus érzések és helyzetek övezik. A soknyelvű szentistváni országban, a nyugati germánság és a déli törökség ütközetei között szinte elképzelhetetlen, hogy a magyar nyelv uralkodói jellegre tudott emelkedni. Mi sem bizonyítja ezt a legjobban, mint az, hogy a Balkán felé a magyar lett a nemzetközi tárgyalások diplomáciai nyelve, sőt a moldvai fejedelemségben udvari nyelvvé emelkedett. Később a legnagyobb elnyomatások idején, II. József uralkodása alatt /1780-1790/ és a Bach-korszakban /1850-1860/ válik legbüszkébb kifejezőeszközzé a magyarságnak. Nagy érdeme, hogy Trianon után /1920/ meg tudott maradni a benső öntudat felerősödésével a Felvidéken is, Erdélyben „előkelő” nyelvnek⁸⁰.

A magyar nép stílusa évszázadokon át latinosabb volt, mint a nyugati népeké, és az idegen nyelvek stílusai túlságosan is visszatükröződtek a magyar nyelvben. De, mikor leginkább európainak tűnt a nyelv, akkor eszmélt leginkább önmagára a magyar. Ez ma már minden igaz magyar meggyőződése. Kodály Zoltán /1882-1967/ a következőket írta:

„Ellentmondásosnak látszik, de igaz: minél több közünk van az európai kultúrához, annál nagyobbra nő a magunké is. Az elzárkózás, műveletlenség a nemzeti vonásokat elsorvasztja.”⁸¹

/Apolló 1939: 100/

Ugyanakkor az, hogy nagyon sokan ragaszkodtak a magyar nyelv képviselői közül a többnyelvűséghez. Ez némi ellentmondást szült, mivel egyre inkább nőtt azoknak a száma, akik azt vallották, hogy a magyar népnyelv.

Népnyelv alatt azt a magasabb nívójú, idegen és főleg irodalmi-városi befolyásnak kevésbé kitett nyelvet értik, amelyet mindenki megért, és amely hagyományörző, s így közel áll az adott nép életformájához, életstílusához.

⁸⁰ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 245. old.

⁸¹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 249. old.

A magyaros stílusban ezért benne vannak mindazok az elemek, amelyeket a századok folyamán a magyar népiség magáévá fogadott. A népnyelv így változhatott eszménnyé, az egészséges nemzeti szellemnek kifejezőjévé és megvalósítójává, amelyből kialakulhatott az irodalmi nyelv, s megőrizve kapcsolatát a természetes beszéddel és a népi élettel.

Így válhatott a magyar nyelv egyéniséggé, valóbban nemzeti nyelvvé, melyet a magyarság féltve őriz úgy, hogy közben nem határolódik el más nyelvek sajátosságaitól.

2. A magyar irodalom

A magyar irodalom századokon át tartó fejlődése hozzájárult a magyar jellemsors és különböző áramlatainak ábrázolásához. A magyar nemzet ezer éves története alatt az irodalom négy ízben ment át gyökeresnek tekinthető átalakuláson.

Az első lépést Szent István tette meg a magyarság keresztény hitre térítésével, amely által tagjává lett nép annak az európai műveltségi közösségnek, amelybe ma is beletartozik. A térítést végző nyugati papok magukkal hozták a tisztán vallásos keretben élő műveltségnek írásos eszközeit és közvetítőit a könyveket, s benne azokat a műfajokat, amelyek az európai kereszténység életéhez hozzátartoztak. Ezáltal készen kapott a magyar nép egy nemzetek feletti irodalmiságot, mégpedig az egyház egyetemes nyelvén latinul⁸².

A magyarságnak ebből az időszakból már voltak keresztény hagyományai, saját szentjei, akik életével kapcsolatosan létrejöttek, igaz még latin nyelven legendák, énekek és geszták. De a középkor végére már prózában és versben is megszólalt magyarul mindaz a vallási értékű tartalom, amely az európai keresztény közösség tulajdona volt.

A második nagy változás Mátyás király uralkodásával /1458-1490/ kezdődött. A reneszánsz, s ennek irodalmi vetülete a humanizmus eredményezte az átalakulást. A XV. századi magyar irodalom átvette és az egyén gondjait, örömeit és kedvteléseit. Ugyanakkor a humanizmus hatására az irodalomban a latin mellett megjelent a magyar nyelvű irodalom is, amelynek következtében a kétnyelvűség vált elfogadottá.

A XVIII. század második felében lépett a nemzeti irodalom létének harmadik szakaszába. A felvilágosodás és a nyugati irodalmak hatására kibontakozott a nyelvi és tartalmi kétarcúságából. Eltávolodott újra a vallástól. Előtérbe került a magyar nyelv művelése a nemzeti haladás szerteágazó igénye. Céljának tűzte ki a felvilágosodás magyarsága a magyar nemzeti irodalom megteremtését.

Az utolsó, negyedik nagy lépés a XX. század fordulóján következett be. Ekkor már nem megteremtésről és teljessé építésről volt szó, hanem a meglévő ízlés átalakításáról, amely együtt járt az irodalmi nyelv és stílus megváltoztatásával is és a nemzeti irodalom szétszakadásához vezetett. A magyar irodalom válságba jutott, amelynek fő oka a nemzetietlenség volt. S a magyarság válsága már nemcsak ezen a téren mutatkozott meg, hanem az egész nemzet és állam életében is megjelent, s amely még a jelenben is komoly gondot okoz. Tényként leszögezhető azért az, hogy a magyar irodalom európai irodalom, amely a kereszténység, reneszánsz, felvilágosodás és századok irodalomformáló erőinek készségesen engedelmesskedett⁸³.

⁸² Szekfű Gyula: Mi a magyar? 306. old.

⁸³ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 311. old.

A magyar irodalom korszakait jelentő évszámok /1526, 1711, 1919/ a nemzeti élet nehéz fordulatainak dátumaival azonosak. A nemzeti irodalom koronkénti változásainak célja, hogy felrázza a csüggedő nemzetet és biztassa az újrakezdésre. Megállapítható az, hogy a magyar irodalom a nemzetfenntartás eszköze lett, hiszen mindazokat az európai szellemi áramlatokat, melyek irodalomteremtők és alakítók voltak a nemzeti érdekeknek megfelelően használta fel.

A magyar nemzeti irodalom megszületésének időszaka a XVIII. század végétől a szabadságharc leveréséig /1849/ terjedő idő volt. Az ezt követő reakció helyrehozhatatlan károkat okozott a fejlődésben, amelyet Trianon /1920/ csak fokozni tudott. A magyar nép pedig a nemzeti élet megrendüléséért az irodalmat vonta felelősségre. Egyfelől azt vallotta, hogy minden nemzetpolitikai haladásnak legigazibb előkészítője az irodalom, másfelől pedig azt, hogy minden nemzeti összeomlásakor le kell dobnia magáról egy darabját az irodalomnak azért, hogy tovább tudjon élni. Ez utóbbi nem más, mint egy felejtő magatartás. Ezt figyelte meg legjobban Kölcsey Ferenc is amikor, a „nemzeti hagyományok” hiányára rámutatott.

Arany János is Kölcseyhez hasonló álláspontot képviselt:

„Mi magyarok nem vagyunk azon szerencsés helyzetben, hogy egy népileg naiv, de nemzetileg önálló irodalomnak a hajdankorból fennmaradt gyöngyeire büszkén mutathassunk.”⁸⁴

A magyar könnyen tud felejteni, de aztán hihetetlen erővel képes emlékezni. Így a hagyománynak, a felidézett múltnak a jelenbe való beépítése meg-megújuló tevékenysége a magyar irodalomnak. A magyarság tisztában van azzal, hogy nagyság csak a múltban található. Ezért a múltat keresi. A magyar irodalom tehát múltba néző jellegű. Ezt jól mutatja a magyar nemzeti himnusz, amely egyetlen Európában azon a téren, hogy a véres politikai mozgalom, nem személynék szóló hódolat, hanem elégikus költői műltszemlélet teremtett.

A múlt felidézése mellett igen fontos irodalomformáló tényező a népies vonás. A népiesség az egyetlen, amely egymagában elég tud lenni ahhoz, hogy mindent egybefoglaljon. Örök ellentétek: nemzet és Európa, hagyomány és újítás, elit és tömeg tudnak benne összebékülni.

Illyés Gyula /1902-1983/ költő, író és politikus a következőket mondta:

„Nálunk a népiesség mint jelző szinte pleonazmus. Népiesség annyi, mint magyarság. Az a magyarság, melynek álmképe a legjobbjaink képzeletében élt, akik közben a legjobb európaiak is voltak”.⁸⁵

A magyar irodalom hordozza a nemzeti műveltség tetemes részét, hallhatóvá és foghatóvá teszi az öntudatnak egyre magasabb fokára emeli a nemzet szellemét. Egyéni és közösségi ízlés, gondolat és érzelm, stílusok és formák bonyolult összegzései haladnak át rajta. A leggyakrabban észlelt és meghatározott vonása a nemzeti lét ügyével összefűzött szerepe.

A nemzeti irodalom a szolgálattelvés irodalma. A középkorban azzal szolgált, hogy biztosította a kereszténységet, mert a magyarság léte ekkor azonos volt a kereszténységével. Mohács után is a vallás ügyén át szolgált a nemzet megmaradását.

A magyarság nemzetfogalma az irodalom alkotása. Olyan nemzet, mint a magyar, amelynek irodalma meg-megújuló emlékezéssel utal a hajdani nagyságra, bensőségebben éli át az irodalom és az élet kapcsolatát, mint azok, akikben az emlékezés nem telíti be ennyire a lelkeket.

⁸⁴ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 316. old.

⁸⁵ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 320. old.

Mint látható az irodalom igen szoros közelségben él a nemzet életével, mégsem teremtett olyan egyetlen emberalakot, akiben mintegy sűrítetten megtalálhatná önmagát. De a vágy izzón ég benne, hogy rátaláljon. Ez a tűz hatotta át Arány Jánost is:

„...oly alakot idézni elő, mely a nép minden osztályában ismerőssé válva, mintegy az élők, a járókelők közé vegyül, s az együgyűek előtt mint valóságos élőszemélynek marad fenn emlékezete.”⁸⁶

Van is több ilyen irodalomból életre kelt személyiség, akik bár létükkel nem hatottak el oly széles rétegekig, mint Arany szerette volna, mégis a nemzeti jellemkép valamilyen szintű megvalósíthatóinak tekinthetők. Ilyen János vitéz, Bánk bán, a fiatal Toldi, ezenkívül Jókai regényhősei is. Közös vonásuk az, hogy tökéletes emberek, akikben minden valóságon győzedelmeskedő erő él. Isten remekbe alkotott teremtményei. Részben tragikus hősök is, akiken keresztül ábrázolja az irodalom a teljes pusztulást, azt a végzetet, amelytől egész népét félti, vagy talán az egész emberiséget. Hiszen a magyarság és az emberség nem egymást kirekesztő fogalmak:

„Nagyot végezni mégis mi jövünk,
Nagyot és szépet, emberit s magyart.”⁸⁷

/Ady Endre: A perc-emberkének után -részlet- /

A magyar író egy soha el nem érhető emberi szintézisre vágyik. Az ember, legyen ember, kívánta újra és újra Vörösmarty, Arany, Babits, s Ady hozzátette, hogy még az „embertelenségben” is. Ez nem más, mint egy üzenet az önmagát szüntelenül kereső magyarság felé.

3. A nagy költők tanúságtétele

A magyar stílus kiművelése elsősorban a magyar kultúra nagyjainak, így részben a költészet halhatatlanjainak érdeme. A nemzeti köztudatban olyan nagy költők alakjai lebegnek, akik Balassi Bálinttól Ady Endréig majdnem kivétel nélkül a történeti magyarság soraiból kerültek ki. Költészetüket befolyásolta a protestantizmus és ellenreformáció, felvilágosodás és romantika, klasszikus realizmus és a forradalmi szimbolizmus⁸⁸.

Így érthető, hogy nagy szakadék választotta le egymástól a katolikus Zrínyi Miklóst, a grófot, a törekvő hőst a parasztszármazású Arany Jánostól. De mint költők, emberek és magyarok.

Ezért, bár válassza el a magyar költőket több évszázad is, ők mégis ugyanazért fáradoztak, a magyarság jobbra, nemesebbé tételéért. Így általuk megrajzolt magyar arc sokban különbözik attól a képtől, melyet a világ és a XX. század eltorzult magyar öntudata alkotott a magyarságról.

A magyar költészet számára az „ember” szó volt a legdicsőbb jelző, erről írtak, vallottak verseikben:

⁸⁶ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 336. old.

⁸⁷ Beke Imre: Magyar Szivárvány 185. old

⁸⁸ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 265. old.

„Az ember tiszte, hogy legyen
Békében, harcban: ember.
Méltó képmása Istennek,
S polgára a hazának,
Válassza ott, válassza itt
A jobbik részét magának.”⁸⁹

/Arany János: Gondolatok -részlet- /

És amilyenek a költők, olyanok a képzeletük alkotta örök magyar típusok, akik számára az emberi méltóság a legfontosabb. Ilyen Katona József Bánk bánja, aki tudatában van büszke emberméltóságának, vagy Arany János Toldi Miklósa, aki épp ezért a jellemvonásáért válik gyilkosává bátyja csatlósának.

A magyar olyan ember, aki a honfoglalás óta megosztja hazáját más népekkel, testvéreinek érzi a haza minden polgárát és megbecsüli ellenségét és képes a megbocsátásra. Ilyen ember Toldi Miklós, aki egy engesztelő szóra hajlandó megbocsátani a cseh bajnoknak. Szondy György pedig a magyar költészetnek egy olyan hőse, aki ellenfelére, Ali basára bízta végső küzdelme előtt legdrágább kincsét, két apródját. Aki ugyanis sajátmagát igaz embernek tartja, feltételezi azt még ellenségéről is.

Az emberméltóság tudatával együtt jár az egyéniség tisztelete. Bár a magyarjellem története folyamán sokszor vesztett igazi dicső fényéből, mégsem ismeri a hízkelkedést, a csalfaságot, az álnokságot, az emberi becsület áruba bocsátását, kitar a szabadsága mellett. Így érthető, hogy minden magyar költő az egyéni és nemzeti függetlenség harcosa lett.

A magyar egyéniségre a férfiaság jellemző, háttérbe szorítva a női alakot. Ez a magyar költészet jellemvonása is. A legnagyobb magyar hőskölteményben, a Toldiban az anyán kívül nincs más női szereplő:

„Így szerette anyját a daliás gyermek,
Szívét nem bántá még nyila szerelemnek,
Nem is lőn asszonyok tartós barátsága,
Azután sem lépett soha házasságra.”⁹⁰

/Arany János: Toldi - XII. ének 19./

A magyar szerelmi költők, például Balassi Bálint, Csokonai Vitéz Mihály, Kisfaludy Sándor, Vajda János, Ady Endre szerelmes verseikben tulajdonképpen a nőt, a szerelmet, vagyis saját érzéseiket énekelték meg.

A magyar legférfiasabb hivatásának mindenkor a katonait tartotta. Ezért érhető, hogy a népköltészetben a katonadalok majdnem akkora helyet foglalnak el, mint a szerelmi énekek. A magyar irodalom kimagasló hősei: Attila, Árpád, Bánk bán, Toldi, Zrínyi egytől-egyig mind katonák.

A magyar történelem folyamán az többször is bebizonyosodott, hogy a hazát a vitéz önfeláldozó magyar katona őrizte, védte meg és ezt a magyar költészet nem egyszer meg is énekelte.

A szellem terén sem alábbvaló ez a nép a többinél. Sőt a magyar képes volt a katonai és szellemi erényeket harmóniába összeolvasztani, mivel a katonaember a valóság embere. A

⁸⁹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 268. old.

⁹⁰ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 271. old.

magyar ember ezt a valóságérzetét már az őshazájából magával hozta, és mindenkor erősen kellett a talpán állnia, hogy a rázúduló viharok és támadások el ne sodorják. Aligha véletlen az, hogy a magyar költészet a realizmusban érte el tetőpontját. Ennek megfelelően Petőfi azt hirdette, hogy csak az a szép, ami igaz. Jókai Mór többek között arra is büszke volt, hogy ő a realista költő⁹¹.

A valóságérzete a magyart józanságra nevelte. De az ésszerűség és realizmus mellett az érzelmesség is jellemzi. Eszményisége és józansága közti összeütközés gyakran okozott nála belső meghasonlást és idézte elő legnagyobb hibáját a melankóliát.

Ez a jellegzetes magyar kettőség a külföld szemének is feltűnt és úgy vélte, hogy a magyar humora keserűbb, mint bármely más nemzeté. Így a legjelentősebb költői alakok is mosolytalan hősök, mint Bánk bán vagy Toldi Miklós. Bizonyára az sem lehet véletlen, hogy Az ember tragédiáját magyar ember írta meg, Madách Imre személyében.

Ha magyar költő tréfához, a nevettetés eszközéhez nyúlt, azt többször politikai vagy nevelési célzattal tette, mint Fazekas Mihály a „Ludas Matyi”-ban.

Valószínű, hogy csak a sorsa formálta a magyart búskomorságra hajlóvá. A magyar népköltészetben azonban a bús hangok mellett árad a természetes életöröm. Hiszen a magyar is éppen úgy életörömről született, mint más nemzet, csak a búskomorsága a századok viharai során rakódott rá. Ebből fakad az, hogy a magyar népben oly gyakran váltakozik a könnyű búbánat a kitörő jókedvvel. Ezek az ellentétes hangulati vonások megtalálhatók Petőfi Sándor munkásságában is. A költő „Magyar vagyok” című versében önmagáról vall:

„Magyar vagyok. Természetesen komoly,
Mint hegedűnk első hangjai,
Ajkamra fel-felröppen a mosoly,
De nevetésem ritkán hallani.
Ha az öröm legjobban festi képem:
Magas kedvemben a bánat idejében,
Mert nem akarom, hogy sajnáljatok.”⁹²

Tudnivaló az, hogy a magyar költészetben megjelenő könnyek nem a férfiatlan ellágyulás, hanem a mély érzelmiség jelei, amelyet igyekszik könnyel palástolni, nehogy érzelmesnek látszódjék. Így józansága és érzelmisége örökös harcokat vív benne, amely tétlen álmodozást eredményez. Ezen tétlenség ellen is felemelték hangjukat a magyar költészet remekei, Petőfi „Pató Pál úr”-ban rajzolta meg a magyarnak torzképét, akinek életmottója: „Ejh ráérünk arra még.”⁹³

Egy ember, s így egy nemzet életében meghatározó a világnézet és vallástudat. Megállapítható az, hogy a katolikus hit a középkori századok folyamán a magyar lelki életnek benső tartásává vált. Erről nemcsak a magyar szentek tanúskodtak, hanem azok a legendák is, melyeket a népi képzelet körükre font.

Elgondolkoztatásra késztet azonban, hogy a magyar szentek szinte mind az Árpádok királyi házából kerültek ki, hogy Máriába a magyar ősidőktől kezdve a magyarság nagyasszonyát tiszteli.

⁹¹ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 275. old.

⁹² Szekfű Gyula: Mi a magyar? 279. old.

⁹³ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 280. old.

A magyar vallásos életben a katolikus és protestáns szemléletet nem választja el olyan nagy szakadék, mint más népeknél. A katolikus és protestáns magyar közti különbség nem annyira világnézeti, mint inkább kulturális jellegű, különböző irányú történeti fejlődés eredménye.

A felvilágosodás /XVIII. század/ következmény azonban az volt, hogy a XIX. század jelentő magyar költőinek vallásossága már nem felekezeti jellegű. A magyar költészet inkább tartózkodó vagy ellenséges álláspontot kezdett képviselni az egyházzal szembe. Egyben azonban minden magyar költő megegyezett: a felekezeti kötöttségtől mentes, de mélységes istenhitben, amely bensőséges vallásköltészetet hozott létre a magyar irodalomban. Számos példát lehetne sorolni. A vallásos költészet remekei közé tartozik Balassi Bálint Istenes versei, Berzsenyi Dániel Fohász című költeménye, és nem utolsósorban Kölcsey Ferenc Himnusz⁹⁴.

A vallásos irodalom is azt példázta, hogy a magyar ez idáig mélységesen hitt az egy igaz Istenben, a világ teremtményében és gondviselőjében. Bár erről a rendíthetetlen hitről a III. évezred küszöbén nem igazán lehet beszélni, amely az utolsó félévszázad vallás idegen kormányzásának volt köszönhető. A magyar költészetnek ezért újból tudatosítani kellene a nép fiai felé a vallás, a hit mélységes fontosságát, azt hogy csak úgy találhat vissza önmagába, ha megtalálja elveszett hitét.

A halálgondolat is megjelent a neves költők verseiben, egyszer úgy, mint a költő társa, máskor mint rettenetes ellenfele. A halál mindig jelenvaló, szinte személyesített erő a költeményekben. A halálgondolattal ugyanakkor együtt jár a túlvilági életbe vetett hit. Talán Vajda János az egyetlen költő, aki irtózik az örökkévalóságtól, de ez az irtózás csak hitének bizonyossága. Madách „Az ember tragédiája” című műve az ember Isten közelségének, az életfolytonosságba vetett hitének hatalmas költeménye.

A magyarnak, mint nemzeti közössége tagjának legismertebb és legfőbb sajátossága hazaszeretete, mely összes emberi erőit még fényesebbnek mutatja és a hibáit pedig elhalványítja.

A magyar költők munkásságukkal és életükkel bizonyították be azt, hogy számukra a hazaszeretet nem pusztán költői téma, hanem véres valóság. Az ifjú Petőfi az életét adta oda a szabadságharcban a hazájáért. A magyarság jellemzője, hogy az egyén és a haza sorsa végérvényesen összefonódik. A magyarok többször tettek tanúbizonyságot arról, hogy bármilyen jutalomról, ezáltal életükről is lemondva áldozták fel önmagukat a hazáért. Tudták azt, hogy így válhat dicsővé egy ezeréves történelemmel rendelkező nemzet. Vajda János minderről következőképpen vallott 1862-ben:

„Csak olyan nemzet lehet naggyá, dicsővé, melynek fiai vetélkedve sóvárognak a honfiérdem után, de hogy ez az érdem még nagyobb legyen, még - ha szükséges - az erkölcsi jutalomról is képesek lemondani.”⁹⁵

De hiába a lelkesedés, ha a magyar nemzete sorsát pesszimiztikusan ítéli meg. Ezen a téren is kettőség figyelhető meg. A nemzeti érzésben ugyan ott van a remény, s vágy a végső győzelem iránt, de ezt elhomályosítja a fájdalom és szenvedés érzése.

A nemzeti érzés pesszimizmusa a mohácsi vész /1526/ utáni történeti fejlődés szomorú velejárója, akárcsak a búsmagyar melankólia. A nagy magyar királyok /Szent Istvántól Hunyadi Mátyásig/ uralkodása alatt a diadalmas magyar nemzet nem ismerte a szörnyű kétségbeesést.

Ugyanakkor a magyar népnek nagyon korán rá kellett döbbsennie arra, hogy magányos nemzet, talán a világ egyik legmagányosabb nemzete. Zrínyi Miklós szerint nincs olyan nép, amely

⁹⁴ Szekfű Gyula: Mi a magyar? 286. old.

⁹⁵ Beke Imre: Magyar Szivárvány 49. old.

segíthetne a magyaron, és nincs haza Pannónián kívül. Ez a magára hagyott és csak magára számítható nemzeti érzés jelenik meg Vörösmarty Mihály Szózat költeményében:

„Hazádnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar,
Bölcsöd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.
A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.”⁹⁶

/Vörösmarty Mihály: Szózat -részlet- 1-2 versszak/

A költő ezáltal megjelölte a magyarság életcélját, ami nem más, mint a küzdés. Ezt a Gondolatok a könyvtárban című versében tárta a magyar nemzet elé:

„Mi dolgunk a világon? Küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbekért
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.”⁹⁷

Küzdenie kell a magyar népnek azért, hogy megmaradhasson olyannak, amilyenné az ősei áldozatos küzdesekkel és tenni akarásukkal kovácsolták.

A magányosság érzete pedig a magyart történelme viharos századaiban a legnagyobb heroizmusra, hősiességre képesítette, amelyben mindig megtalálható valami végső kétségbeesés. Tagadhatatlan tény továbbá az, hogy ez a magyar hősiességség, bátorság nem létezhet hit és remény nélkül. Ez a hit sugárzik ki Kölcsey Ferenc Himnuszából, vagy Vörösmarty Mihály Szózatából:

„Isten áldd mag a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújt feléje védőkart,
Ha küzd ellenséggel,
Balsors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Meggünhődte már e nép
A múltat s jövőndőt!”⁹⁸

/Kölcsey Ferenc: Himnusz -részlet- 1. versszak/

„Légy híve, rendületlenül
Hazádnak, oh magyar:
Ez éltetőd, s ha elbukál,
Hantjával ez takar.”⁹⁹

/Vörösmarty Mihály: Szózat -részlet- 13. versszak/

⁹⁶ Beke Imre: Magyar Szivárvány 135. old.

⁹⁷ Beke Imre: Magyar Szivárvány 151. old.

⁹⁸ Beke Imre: Magyar Szivárvány 77. old.

⁹⁹ Beke Imre: Magyar Szivárvány 135. old.

A magyar mindaddig akart hinni nemzete jövőjében, óhajtott remélni a reménytelenségben. Ez az ami megmagyarázza azt, hogy a magyar a magyar élet célját magában a küzdésben látja.

Küzdeni, ez a fogalom kimeríti a nemzeti hivatástudatot is. A magyarság hosszú századokig úgy állt Európa előtt, mint nyugati kultúra és a kereszténység védőbástyája. Erről énekelt Balassi Bálint is.

„Ó én édes hazám, te jó Magyarország,
Ki kereszténységnek viseled pajzsát.”¹⁰⁰

Ezt a hivatását példaszerűen töltötte be a nemzet, amely nemcsak a Nyugatot védelmezte, hanem saját maga fennmaradását is biztosítani szerette volna. Ezért vérzett, szenvedett és harcolt. Harcolt a kereszténységért. De a sajátmaga kereszténységéért, belső életének értelméért, önállóságának biztosításáért is.

És hogy e nép fennmaradhasson sok erényre van szükség. Állandó küzdelemre, erős történeti tudatra, határozott önismeretre álmodozás nélkül.

¹⁰⁰ Beke Imre: Magyar Szivárvány 177. old.

Befejezés

Nagy feladat vár még erre a népre, amely immár egy évezrede él és tevékenykedik a Kárpát-medence szívében. Nem tűnhet csak úgy el nyomtalanul, hiszen történelmi múltja arról tanúskodik, hogy mindig képes volt a megújulásra, a továbblépésre.

Bármennyire sanyarú körülmények között is élt, tudta, hogy nem csüggedhet, hogy mindig van remény. Ebben a hitében megerősítette dicső múltja, s annak óriási jellemei. Kezdve a keresztény uralkodókkal közülük is kiemelve I. Szent Istvánt, aki mélységes vallásos hittel telve alapította meg a keresztény magyar államot a Boldogságos Szűznek ajánlva Már csak emiatt sem lenne szabad csüggednie a nemzetnek mivel tudja hogy soha sincs egyedül. Oltalmazó szeretetével vigyáz reá a Mennyei Édesanya.

Nem feledkezhet meg azokról a nemes hazafiakról sem, akik életüket áldozták a magyar népért csak azért, hogy továbbra is a magyar magyarnak mondhassa magát, s megőrizze azokat a jellemvonásokat, amely nemesebbé, gazdagabbá teszi a többi néptől. Bebizonyította, hogy tud küzdeni és harcolni, hogy megőrizhesse szabadságát. Erről számolnak be a törökökkel, Habsburgokkal folytatott véres küzdelmek a haza önállóságáért vagy például az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc.

Igaz néha a kudarcok elhitették a magyarral, hogy nincs miért továbbfolytatnia menetelését, de ilyenkor a magyarság nagy szónokai felébresztették a népet csüggedt alvó várakozásából. Lelkesítően hatottak Petőfi, Kossuth, Széchenyi szavai. Ott áll példaként a sok-sok magyar szent akik életükkel bizonyították, hogy a legfontosabb a mennyei haza elérése, de addig is munkálkodniuk kell azért a földért, ahová teremtettek. Védelmezniük, hitükben és reményükben erősíteniük kell a nemzetet, hogy a dicső magyar jellem megmaradjon, olyannak, amilyennek Európa és a világ megismerte a századok alatt. Olykor ez az életük feláldozását követelte tőlük, mint Boldog Apor Vilmos esetében a második világháború borzalmai közepette. Feláldozták önmagukat egy népért, a magyarért a várvédő vitézek, a szabadságharc fiai és azok akik elhunytak az első és második világháború alatt.

Megrendítő volt Trianon 1920-ban, amikor több millió magyart választott el egymástól. Szomorú tény az, hogy a hatalmas Magyarország a jelenkorban, már csak egy parányi földdarab, de jó tudni ugyanakkor azt, hogy a magyar nép a történelem borús viharai ellenére is megpróbál nagy dicsőséges nemzet lenni.

Mint látható magyarnak lenni nem csupán feladat, hanem hivatás és küldetés. Mélységes hit és kitartás szükségeltetik ahhoz, hogy e nép emelt fővel léphessen át az új évezredbe megmutatva, nem hiába teremtett ebbe a világba. Ezt próbálta tudatosítani Ábrányi Emil Él a magyar című hazafias költeményében:

„Fessétek bár sötétre a jövőt,
Mondjátok, hogy már torkunkon a kés,
Beszéljete közalgó, hosszú gyászról,
Mély süllyedésről, biztos pusztulásról,
Engem nem ejt meg gyáva csüggedés!
Szentül hiszem, akármit mondjatok,
Hogy a magyar nem vész el s élni fog!”¹⁰¹

A magyar tehát nem tűnhet el nyomtalanul a történelem útvesztőjében, hanem élnie és alkotnia kell szebbet s jobbat örökkön-örökké!

¹⁰¹ Beke Imre: Magyar Szivárvány 87. old.

Felhasznált irodalom

- Babits Mihály: A magyar jellemről
Magvető Kiadó Budapest, 1981
- Bakai Kornél: A magyar államalapítás
Gondolat, 1978
- Balássy László: Apor Vilmos a vértanú püspök
Ecclesia Budapest, 1989
- Bárczi Géza-Benkő Lóránd-Berrár Jolán: A magyar nyelv története
Tankönyvkiadó Budapest, 1978
- Beke Imre: Magyar Szirvárvány
Amerikai Magyar Szövetség, 1992
- Bertényi Iván-Diószegi István-Horváth Jenő-Kalmár János-Szabó Péter: Királyok Könyve
Officina Nova, 1993
- Bihari Péter: A 20. század története fiataloknak
Holnap Kiadó, 1992
- Csihák György: Beszélgetés népemmel a hazánkról
Budapest-Zürich, 1995
- Dr. Diós István-Putnokyné Ruzsonyi Piroska: A szentek élete
Szent István Társulat Budapest, 1978
- Györffy György: A Korona kilenc évszázada
Magyar Helikon 1979
- Györffy György: István király és műve
Gondolat Budapest, 1977
- Hóman Bálint-Szekfű Gyula: Magyar történet
Károlyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest, 1935
- Hozsanna - Teljes kottás népénekeskönyv, 71 oldal
Szent István Társulat Budapest, 1990
- Mácz István: Kísértés a jóra /etikai olvasókönyv/
Szent István Társulat Budapest, 1993
- Pandula Attila: A Szent Korona története, 40. oldal
- Pusztay János: Nyelvrokonság és nemzeti tudat
Savaria University Press Szombathely, 1995
- Szekfű Gyula: Mi a magyar?
Magyar Szemle Társaság Budapest, 1939
- Török József: A magyar föld szentjei
Tulipán Könyvkiadó Kft Debrecen, 1991
- Dr. Török József: Szent István tisztelete
Szent István Társulat Budapest, 1988
- Vizkelety András: „Világ világa, Virágnak virága...” (Ómagyar Mária-siralom)
Európa Könyvkiadója Budapest, 1986